

El Govern Civil de Barcelona al segle XIX : desenvolupament institucional i acció política

Manel Risques Corbella

ADVERTIMENT. La consulta d'aquesta tesi queda condicionada a l'acceptació de les següents condicions d'ús: La difusió d'aquesta tesi per mitjà del servei TDX (www.tdx.cat) ha estat autoritzada pels titulars dels drets de propietat intel·lectual únicament per a usos privats emmarcats en activitats d'investigació i docència. No s'autoritza la seva reproducció amb finalitats de lucre ni la seva difusió i posada a disposició des d'un lloc aliè al servei TDX. No s'autoritza la presentació del seu contingut en una finestra o marc aliè a TDX (framing). Aquesta reserva de drets afecta tant al resum de presentació de la tesi com als seus continguts. En la utilització o cita de parts de la tesi és obligat indicar el nom de la persona autora.

ADVERTENCIA. La consulta de esta tesis queda condicionada a la aceptación de las siguientes condiciones de uso: La difusión de esta tesis por medio del servicio TDR (www.tdx.cat) ha sido autorizada por los titulares de los derechos de propiedad intelectual únicamente para usos privados enmarcados en actividades de investigación y docencia. No se autoriza su reproducción con finalidades de lucro ni su difusión y puesta a disposición desde un sitio ajeno al servicio TDR. No se autoriza la presentación de su contenido en una ventana o marco ajeno a TDR (framing). Esta reserva de derechos afecta tanto al resumen de presentación de la tesis como a sus contenidos. En la utilización o cita de partes de la tesis es obligado indicar el nombre de la persona autora.

WARNING. On having consulted this thesis you're accepting the following use conditions: Spreading this thesis by the TDX (www.tdx.cat) service has been authorized by the titular of the intellectual property rights only for private uses placed in investigation and teaching activities. Reproduction with lucrative aims is not authorized neither its spreading and availability from a site foreign to the TDX service. Introducing its content in a window or frame foreign to the TDX service is not authorized (framing). This rights affect to the presentation summary of the thesis as well as to its contents. In the using or citation of parts of the thesis it's obliged to indicate the name of the author.

**EL GOVERN CIVIL DE BARCELONA
AL SEGLE XIX:
DESENVOLUPAMENT INSTITUCIONAL
I ACCIÓ POLÍTICA**

Tesi doctoral

Manel Risques Corbella

Director: Dr. Borja de Riquer i Permanyer

Departament d'Història Contemporània
Universitat de Barcelona

Abril 1994

4.2.2.3.c.- 14 de gener de 1837 - 18 d'abril de 1837.

En uns moments de normalitat constitucional a Catalunya el diputat Joan Alcorisa va presentar el 14 de desembre de 1836 una proposta per tal que

...no estando autorizados los Generales de los ejércitos ni comandantes de columnas para declarar en estado de sitio ninguna Prov^a ni población, si no está realmte. bloqueada o sitiada; pido a las Cortes tengan a bien acordar las medidas que gusten o juzguen oportunas para impedirlo...¹⁵⁶

Va justificar la petició amb aquests termes

...los perjuicios y extorsiones gravísimos que sufren los pueblos con la declaración del estado de sitio, siendo así que los generales ni los comandantes no tienen autorización ninguna por la ley ni decreto para hacer esta declaración.

A favor de ella se han cometido las mayores tropelías en las provincias de Cataluña y Málaga. Por ordenanza pueden declararse en estado de guerra pero no en estado de sitio sino cuándo realmente tal o cual ciudad se halle sitiado. En el estado de guerra tienen varias facultades los generales, pero bajo la inspección del consejo de guerra, y nunca en España se han declarado en estado de sitio sino puntos sitiados. Ruego a las Cortes tomen esto en consideracion¹⁵⁷.

El 15 d'aquell mes va passar a les comissions de legislació i de guerra, que recomenaren a les Corts desestimar la petició d'Alcorisa:

...son de opinión que se debe dejar por ahora a los Capitanes Generales y demás gefes militares la facultad discrecional que el Gobierno les concede en dicho decreto de 21 de octubre de 1835...¹⁵⁸

El 15 de juliol de 1837 Alcorisa afirmà que havia reclamat la resposta en 5 ocasions: mai no arribà. L'única atenció governamental que va motivar la seva proposició fou la remissió a les Corts -que ho havien sol·licitat formalment- per part del ministre de la Guerra Facundo Infante el 13 d'abril de 1837, dels precedents que existien en el seu ministeri referents a la proclamació d'estats de guerra per part de les autoritats militars. L'únic document que aportà Infante fou el RD. 21.oct.1835 que autoritzava als capitans generals a implantar l'estat de setge a les províncies de la seva jurisdicció. Segons Infante les declaracions que fins llavors s'havien produït havien estat conseqüències

¹⁵⁶ A.C.D., s.g., lligall 55/exp.30.

¹⁵⁷ D.S.C., 14.des.1836.

¹⁵⁸ A.C.D., s.g., lligall 55/exp.30.

...naturales de la guerra civil (..) adoptándose por las autoridades locales como medios para centralizar el mando y facilitar de esa suerte la pacificación de los Distritos donde las facciones se desplegaron con mayor fuerza...¹⁵⁹

Continuant en la mateixa lògica, explicava que si en circumstàncies bèl·liques normals l'ordenança militar atorgava força de llei als bans de guerra això era més necessari en la crítica situació present per causa de la responsabilitat adquirida pels caps militars en el manteniment de l'ordre governamental i per tal d'evitar insurreccions, la qual cosa sovint justificava que s'extralimitessin en les seves facultats habituals.

La funció del govern en aquestes circumstàncies era la de vigilar els abusos, raó per la qual s'havia publicat el RD. 21.oct.1835, que regulava aquesta situació abans de la Constitució: es a dir, amb aquest decret simplement es legalitzaven els comportaments reals.

Les reclamacions que havien pogut derivar d'això

...se hallan diseminados en la correspondencia oficial, como incidentes sin que por lo mismo existan Reales órdenes especiales sobre esta materia que puedan servir de ilustración a las Cortes puesto que todas se reducen a simples aprobaciones genéricas de los medios empleados para destruir las facciones y asegurar el sosiego público...

Finalitzava amb el reconeixement que des del restabliment de la Constitució de 1812 (agt.1836) faltava una disposició legislativa al respecte, qüestió que ell ja havia plantejat en la la Memòria que havia llegit a les Corts el 27 d'octubre¹⁶⁰.

La proposta d'Alcorisa semblà iniciar una ofensiva civilista tal i com podien reflectir la RO.,12.gen.1837 que prohibia las comissions militars allà on no regís l'estat de setge; i la proposta de Garcia Carrasco de 16 de febrer de supressió de les capitaníes generals ja que

...ninguna utilidad prestan al país las Capitanías generales..(i demanava que)..la administración militar se ejerza por comandantes generales siendo el número de éstos igual al de los Gefes Políticos...

proposta que la comissió de guerra va desestimar perquè

¹⁵⁹ Aquesta afirmació quedava desmentida per una realitat en que la implantació de l'estat de setge fou la resposta governativo-militar a aldarulls polítics: com a mínim així s'havia esdevingut a Barcelona, a Madrid (16 d'agost de 1835), a Galícia (novembre de 1835), Madrid (3 d'agost de 1836) etc...

¹⁶⁰ L'anterior informació i les cites apuntades, així com l'esmentada <<Memoria>> de Facundo Infante, a A.C.D., s.g., lligall 55/exp.30.

...no puede hacerse por ahora semejante innovación por las circunstancias de la guerra civil...¹⁶¹

Mentre en el debat parlamentari, les intervencions tendents a demanar responsabilitats i a reduir el poder de l'autoritat militar eren rebutgades, la pràctica de l'estat de setge continuava: el 14 de gener de 1837 era novament proclamat a Catalunya pel capità general arran els fets de Reus, amb l'excusa de les hostilitats sofertes pels comandaments militars acusats d'indolència en la persecució dels facciosos¹⁶².

Volem centrar-nos en un dels aspectes més rellevants que acompanyaren la proclamació de semblant mesura: l'acceptació i sancionament per part del capità general de la dimissió de l'ajuntament de Barcelona, clara mostra de l'amplitud de les atribucions que podia assumir l'autoritat militar en circumstàncies excepcionals. En efecte, l'ajuntament barceloní, progressista, s'havia dirigit el 16 de gener de 1837 al capità general en funcions José Parreño presentant la seva dimissió irrevocable des d'aquell mateix dia, sense esperar més dilacions i aprofitant que s'acabava de proclamar l'estat de setge que concedia atribucions extraordinàries a l'autoritat militar:

...Las circunstancias, Excmo.Sr., se han complicado extraordinariamente. Ni V.E. ni el Ayuntamiento pueden consentir en que el estado de cosas se mantenga en esta crisis. Los concejales se desprenden ya desde este día de toda responsabilidad en una permanencia inoportuna en sus destinos. Los repetidos ataques que su opinión ha sufrido hacen infructuoso todo su celo; y ninguna razón de delicadeza propia de otros días, debe impedir que VE. acceda a su vigorosa suplica, que reiteran con toda la efusión de sus sentimientos y con toda la eficacia que exigen de ellos la divergencia de las opiniones, las indicaciones que se han adelantado y la necesidad urgente de solidar por todos los medios posibles en esta Capital el orden público...¹⁶³

L'auditor de guerra encarregat de dictaminar sobre la resolució de l'ajuntament va manifestar-se contrari a que el capità general acceptés la dimissió ja que no hi havia cap

¹⁶¹ 18.feb.1837. A.C.D., s.g., lligall 53/exp.38. LOPEZ GARRIDO, D., op.cit. Barcelona 1982, valora així aquest dictamen: ...los diputados parecían la necesidad de suprimir las capitanías generales, con el bagage de poder político y administrativo que detentaban, considerando que sólo las prioritarias necesidades bélicas desaconsejaban la medida..., p.54.

Posteriorment, el 23.gen.38 Fontan insistia amb una nova proposta de supressió de les capitanies generals i la seva transformació en districtes militars, 23.gen.1838] (ACD., 55/84, Com explica LOPEZ GARRIDO, D., op.cit., Barcelona 1982, que reproduïx la proposta, mai no s'arribà a aprovar, p. 54-55.

¹⁶² J.C.y M., op.cit., 1837, p.132.

¹⁶³ Los individuos de este Ayuntamiento Constitucional (..)al Excmo.Sr.Cap.Gral. de este Ego.y Prado. D. José Parreño encargado del mando gral. de las armas de esta Plaza. Constitueix el paper n. 2 d'un interessantíssim expedient: Ayuntamiento de Barcelona. Sobre su dimision. A.C.D., s.g., lligall 53/exp. 206.

normativa legal que ho permetés; i passà a la diputació aquest dictamen, al qual la corporació provincial donà ple suport ja que

...aunque se hace cargo de la crítica situación en que se hallan los concejales no ve que pueda V.E. acceder a su solicitud por que sean cuales fueren las circunstancias de esta Capital, no hay disposición alguna en la Constitución, ni en la Instrucción para el gobierno económico-político de las Provincias, ni en los demás decretos y órdenes vigentes, que autorice la renuncia de un Ayuntamiento por las razones que alega el de esta ciudad. Toca pues al Gobierno y al Congreso Nacional el formar la oportuna resolución en un negocio de tanta trascendencia y que no ha sido previsto en la ley...¹⁶⁴

Malgrat aquestes opinions, el capità general va decidir acceptar la dimissió del consistori progressista:

...En uso de las facultades extraordinarias de mi mando militar, y consultando la necesidad y conveniencia del orden y tranquilidad pública en esta capital, como igualmente la precisión de cortar el desorden que va cundiendo en todos los ramos de la administración municipal, he resuelto admitir y he admitido la dimisión voluntaria que por repetida vez me han presentado todos los individuos que componen el actual ayuntamiento de esta ciudad, debiéndoles reemplazar provisionalmente el que cesó en el año próximo pasado...

Encarregava a la diputació la realització d'aquesta substitució que s'havia de verificar

...lo más pronto posible, y lo mas tarde a las cuatro del día de mañana, y al efecto deberá V.E. hacer el llamamiento con toda celeridad, venciendo por sí cuantas dificultades puedan presentarse para diferir la instalación de la nueva Corporación, previniendo igualmente la reunión de la cesante para dicho acto. El Gefe Superior Político debe presidir aquél con todas las solemnidades que el caso requiere (..) repito a V.E. que mi resolución es, que no se difiera más allá de la hora indicada el relevo del Ayuntamiento; y que por lo tanto se ha de dedicar el distinguido celo de V.E. a dejar completamente airosa mi autoridad...¹⁶⁵

La seva reputació quedà servada i la substitució del consistori va realitzar-se: en boca militar, era un pur problema d'autoritat. El cap polític Ramon Noboa va fer de comparsa

¹⁶⁴ La Diputación Provincial de Barcelona (..) al Excmo. Sr. General encargado del mando de las armas de este Principado, 17.gen.1837. Paper n. 3 a l'expedient citat, A.C.D., s.g., lligall 53/exp. 206. Signava el cap polític Ramon Noboa.

La Diputació anteriorment ja s'havia manifestat incompetent al respecte perquè podia admetre renúncies per motius legals però no per causes morals o polítiques com eren les al.légades en aquest cas pel consistori barceloní.

¹⁶⁵ Capitania General del Ejército y Principado de Cataluña (a la) Excmo. Diputación Provincial, 19.gen.1837. Paper n.4 a l'expedient citat, A.C.D., s.g., lligall 53/exp. 206.

després que veiés com l'opinió que havia manifestat, d'acord amb la diputació provincial, no fós considerada pel capità general¹⁶⁶. Encara més rellevant era que tampoc el dictamen de l'auditor de guerra fós tingut en compte per la màxima autoritat militar. Per què ? No podem donar una resposta categòrica sobre una base documental exacta però no seria gens forassenyat pensar que d'aquesta forma es liquidava un important bastió progressista en l'ofensiva que els moderats havien iniciat des de finals de 1836 per ocupar les institucions de Catalunya i que consolidaria les seves perspectives amb l'arribada del baró de Meer a la capitania general el 14 de març de 1837.

Cap dubte podem tenir de la campanya engegada contra l'ajuntament de Barcelona sobre la base de desprestigiar la gestió progressista tot culpabilitzant-la de la situació d'inestabilitat existent pel desembre de 1836 i del clima de tensió existent: Josep Fontana ha assenyalat el caràcter provocador de l'agitació pretingudament "revolucionària" impulsada des de <<El Vapor>> i per personatges com Covert-Spring¹⁶⁷. Nosaltres podem afirmar sense cap ombra de dubte, que això fou rigurosament cert respecte de l'ajuntament barceloní: les acusacions de feblesa política i d'incapacitat governativa que des de diversos àmbits se li van dirigir aconseguiren crear la suficient pressió com perquè fós el mateix consistori qui finalment, sentint-se aïllat i mancat de recursos, dirigís una important, llarga i documentada exposició a les Corts el 24.des.1836 en que analitzava la situació a la capital catalana, repasava detalladament la gestió realitzada tot rebutjant documentalment les crítiques que se li feien, i sol·licités que li fós admesa immediatament la dimissió perquè no es trobava amb la força política i moral necessària per a continuar exercint les seves tasques¹⁶⁸. Mentre ni

¹⁶⁶ Segons CASTILLO y MAYONE, J., op.cit., Barcelona 1837, les autoritats barcelonines demanaren al cap polític que proclamés la llei marcial amb motiu dels aldarulls del dia 13 però ...Este honrado ciudadano se negó a cometer tropelía semejante..., p.108

¹⁶⁷ FONTANA, Josep, La fi de l'Antic Règim i la industrialització, 1787-1868, vol. 5è, Història de Catalunya dirigida per Pierre VILAR. Barcelona, Ed. 62 1988, p. 259-263.

¹⁶⁸ Exposición del Ayuntamiento de Barcelona dirigida a las Cortes, y que por acuerdo de las mismas de 16 de Enero se pasó a informe del Ministerio de la Gobernación. Paper n.1, A.C.D., s.g., lligall 53/exp. 206. Pot completar-se la documentació anterior amb altres dues exposicions: Barcelona. Los dos colegios de notarios Públicos de (..) Manifiestan su adhesión a los sentimientos de otras corporaciones con motivo de las últimas ocurrencias de ..., 5.gen.1837. A.C.D., s.g., lligall 53/ exp.204; i Barcelona. Varios Hacendados y Propietarios de (..) Unen su voz á la mayoría de la misma ciudad relativamente a los sucesos acaecidos en aquella capital a mediados de Dbre. 12 de gener de 1837. A.C.D., s.g., lligall 52/exp. 108: reuní gairebé 60 signatures. Les acusacions contra l'ajuntament progressista retraient-li la seva incapacitat per governar eren constants i presentaven el mateix contingut: serveixin d'exemple unes de les contingudes en aquest darrer document: ...han debido admirar cuantos poseen instinto social, la indiferencia y descuido con que los encargados de reclamar y aplicar la fuerza pública, los elegidos para amparar y defender al Pueblo, hayan dejado extraviar la opinión pública con maximas y principios de desorganización e inmoralidad de que abundaban los periódicos: hayan permitido que en ellos y en folletos distribuidos con profusión se excitara a la desobediencia y a la rebelión, a un trastorno del trono, y del cuerpo legislador; hayan menospreciado los

les Corts ni el govern no s'havien pronunciat encara, el capità general decidí d'acceptar aquesta dimissió, que servia en safata de plata l'ocupació política per part dels moderats de la institució municipal.

L'estat excepcional va perllongar-se més enllà del 18 d'abril d'aquell mateix any en que el govern havia publicat una RO. relativa a l'aixecament de l'estat de setge a Barcelona i al restabliment de la normalitat constitucional:

...El público llegó a persuadirse a que las autoridades locales estaban en pugna con el gobierno. Había cartas de la corte en que se aseguraba que el ministerio había mandado levantar el estado de sitio, reorganizar la milicia, y formar un ayuntamiento legal; y, sin embargo, nada de eso se ejecutaba. La opinión pública lo atribuía a la resistencia de los hombres dominantes en Barcelona, los cuales habían logrado apoderarse del ánimo del nuevo general el barón de Meer, dándole a entender que de ningún modo convenía levantar el estado excepcional, ni armar a los milicianos desarmados, como se quisiese paz en Barcelona...¹⁶⁹

Aquests fets estigueren en la base de la nova bullanga que esclatà a Barcelona a principis de maig i arran la qual seria executat Ramon Xauradó després de judici militar i deportades a les Balears rellevants personalitats progressistes¹⁷⁰. El 25 de maig la Diputació provincial en sessió extraordinària elaborà un document per dirigir al govern sobre la situació política de Barcelona des del desembre de 1836 en el que entre d'altres coses, demanava

...el completo restablecimiento del orden legal en todas sus partes...¹⁷¹

Possiblement la situació s'anà normalitzant per parts: és a dir, la legalitat va anar-se restablint en la mesura que, per exemple, es procedia a la realització de noves eleccions municipals, que significaren un triomf progressista el 19 de juny; amb motiu de la publicació a Barcelona, el 9 de juliol, de la Constitució aprovada a les Corts el 18 de juny i es decretava una amnistia, etc... Però continuaven existint elements distorsionadors d'aquesta normalitat,

anuncios y amenazas de los perturbadores con ser públicos sus planes y audazmente propalados. Tan misteriosa conducta, tan sinistros antecedentes... Els centres d'aquest atac eren, òbviament, l'ajuntament i la Milícia.

¹⁶⁹ Segons els cronistes de Panorama español..., vol. III Madrid 1842, p.262.

¹⁷⁰ Segons els cronistes del Panorama español..., vol. 3. Madrid 1842, a principis de maig va publicar-se un article a <<El Vapor>> ...burlándose de la manera vergonzante y medrosa con que se había levantado el estado de sitio, a fuerza de pedirlo la opinión..., p. 262. La implantació de l'estat de setge no era una decissió individual de l'autoritat militar sinó que hi estaven involucrats partits, grups i corrents d'opinió civils afins als militars dirigents: aquesta problemàtica essencial per acabar de copsar el que estem analitzant, ens és malhauradament desconeguda.

¹⁷¹ CASTELLS, I., op.cit., a Borja de RIQUER (dctor), Barcelona 1987, p. 94-95.

tal i com s'explicità en la proclama que les autoritats civil i militar van publicar el 27 de juliol davant les sublevacions a Saragossa i Reus, en la qual s'anunciava que

...Los malvados sucumbirán del mismo modo por el peso de la ley en un juicio ejecutivo, que fallará la comisión militar, con arreglo a las órdenes vigentes. Al recordaros la existencia de aquel tribunal de excepción...¹⁷²

Per tant continuaven vigents algunes mesures excepcionals que contradien la plena normalitat. Una evident ambigüitat presidia la realitat legal. D'aquí que el 20 de juliol de 1837 la diputació de Barcelona enviés una exposició a les Corts, demanant que s'aixequés l'estat de setge, i denunciant la proliferació d'aquestes situacions excepcionals, la qual cosa convertia en lletra morta la Constitució recentment aprovada¹⁷³:

...ese mismo Código vendría a ser un fantasma, una sola idea; sería enteramente inútil, si por todos medios no se procurara su observancia, y uno de los principales para lograrla y evitar funestas consecuencias consiste en impedir los frecuentes estados de sitio, en que con el más frívolo pretexto suelen los gefes militares declarar una ciudad, un partido y aún una provincia entera.

Semejante declaración viciosa en su origen y en sus efectos es contraria en un todo a las sabias disposiciones de la Constitución de mil ochocientos treinta y siete. Ella establece la division de poderes esencia de los gobiernos representativos, aquélla la destruye; ésta ofrece al ciudadano la seguridad personal, aquélla la sujeta al albedrío de la autoridad militar; y la anomalía mayor y la más ridícula que aparece en estos casos consiste en que aquel mismo que asume las atribuciones de todas las autoridades, aquel mismo que se constituye árbitro de la libertad de los ciudadanos, es el que hace la declaración y la conserva sin responsabilidad, y sin sujeción a ley alguna...

Per aquest motiu, el diputats reclamaven l'elaboració d'una llei que establís les circumstàncies en que s'havia de declarar l'estat de setge, la institució facultada per proclamar-lo i el temps de vigència d'aquesta situació excepcional així com les facultats que corresponien a l'autoritat militar després de la declaració i la delimitació de les seves

¹⁷² Reproduïda a C(ASTILLO) Y M(AYONE), J., op.cit., Barcelona 1837, p. 14-15.

¹⁷³ L'article 8è. de la Constitució aprovada el 18 de juny de 1837 fixava que ...Si la seguridad del Estado exigiere en circunstancias extraordinarias la suspensión temporal en toda la Monarquía, o en parte de ella, de lo dispuesto en el artículo anterior (art. 7: No puede ser detenido, ni preso, ni separado de su domicilio ningún español, ni allanada su casa sino en los casos y en la forma que las leyes prescriban), se determinará por medio de una ley... Era un precepte gairebé idèntic a l'article 308 de la Constitució de 1812.

responsabilitats: d'aquesta forma, entre altres coses, s'acabaria l'ambigüitat del present¹⁷⁴.

El 26 d'agost va presentar-se a discussió a les Corts -on obtingué el suport de diversos diputats entre ells Alcorisa- i l'endemà van passar-la a les comissions de legislació i guerra.

4.2.2.3.d.- 4 de setembre de 1837 - 24 de juliol de 1839.

Fou aquesta la, possiblement, més famosa i trascendent de les declaracions d'estat de setge a Catalunya, i també la més llarga del període: la publicà el baró de Meer des de Girona en ban de 4 de setembre de 1837. Meer justificava la mesura pels aldarulls que s'acabaven de produir ja que, segons ell considerava, els seus promotors eren

...agentes encubiertos del Pretendiente...

i que

...bien persuadido de que no es posible atajar sus perfidas e insidiosas maquinaciones sin acudir a la ley excepcional que la Constitución y las instituciones de los pueblos más libres autorizan siempre en semejantes circunstancias...

es veia obligat a proclamar l'estat de setge

...facultando en consecuencia a los Comandantes generales de Divisiones y provincia para fusilar en el plazo de 24 horas señalado por las leyes militares a todo agente de desorden y seducción, cualquiera que sea la máscara con que se encubra. En este concepto todo individuo que logre descubrir alguno de estos agentes de seducción se halla estrechamente obligado por sus deberes hacia la Patria de arrestarlo en el acto, y presentarlo a la autoridad para que por medio de la averiguación que se instruya y que previene la ordenanza en el ejecutivo plazo que esta señala, caiga sobre el criminal el rayo de la justicia....

Paral·lelament, a causa de les dificultats materials que patia l'exèrcit i que el Tresor Públic no podia satisfer, autoritzava als comandants a que

...con las más amplias facultades para buscar los recursos (..) podrán exigir(-los) del país, llevando la debida cuenta y razón y publicándose mensualmente en el Boletín Oficial de las respectivas Provincias, las cantidades exigidas y su inversión...¹⁷⁵

¹⁷⁴ A.C.D., s.g., lligall 55/exp.30. El cap polític, que era president nat de la diputació, no signà l'exposició.

¹⁷⁵ A.C.D., s.g., lligall 54/exp.240. També a CARRERA PUJAL, J., op.cit., vol. 3, Barcelona 1957, p. 170-171.

Significativament, l'adopció de mesures excepcionals contra els "desafectos" anava acompanyada de l'autorització als caps militars d'esquilmar a la població civil tot el que fes falta per a la tropa¹⁷⁶.

L'estat de setge va perllongar-se fins el 24 de juliol de 1839, en que el nou capità general Jerónimo Valdés va derogar-lo amb motiu de la celebració d'eleccions a diputats però va mantenir l'estat de guerra: la normalitat constitucional continuà éssent una il·lusió¹⁷⁷.

Els gairebé 2 anys que durà l'estat excepcional sota la guia del baró de Meer foren especialment rellevants tant pel que fèu a l'assentament del domini dels moderats a Catalunya com per al contingut mateix de l'exercici de l'ordre públic. No ens deturarem en el primer aspecte: tot i la manca de monografies addients la problemàtica és relativament coneguda i no constitueix l'objecte de la nostra anàlisi. Només en volem remarcar un aspecte concret: Meer va tenir el suport d'amplis sectors del que podríem anomenar la burgesia barcelonina, suport fraguat al voltant del manteniment de l'ordre públic i de la potenciació del domini moderat en les institucions locals: tan sols cal recordar les exposicions dirigides per l'ajuntament¹⁷⁸ i la diputació de Barcelona, diputats a les Corts, per la Junta de Comerç, Comissió de Fàbriques, Comissió de Col·legis i Gremis etc., en suport del general quan començà a parlar-se de la seva substitució en la capitania general de Catalunya¹⁷⁹: això

¹⁷⁶ Així, el comandant general de Lleida comunicà a la diputació provincial l'estat de setge i, immediatament, la va emplaçar a recaptar fons per a assegurar les condicions de vida dels soldats. Cervera, 17.set.1837. Tres dies, el dia 20, l'organisme provincial redactava una Exposición a las Cortes queixant-se per la seva submissió al governador militar. Ambdòs documents a A.C.D., s.g., lligall 55/exp. 30.

¹⁷⁷ ...para proceder en dicho acto con toda libertad, y sin recelos de ninguna especie (..) he tenido a bien determinar que en las capitales de provincia y cabezas de partido electoral cese, desde luego, el estado de sitio, reservándome hacer desaparecer el de guerra, en que por ahora quedan cuando las circunstancias de esta lo permitan..., 24.jul.1839 (BOP. 25.jul.1839).

¹⁷⁸ El 18.set.1837 l'ajuntament de Barcelona va demanar la continuïtat de Meer. El 26.oct.1837 va insistir amb una exposició a la Reina en que demanava que ...que continúe permaneciendo de capitán general en este ejército y Principado el teniente general barón de Meer, a quien además se auxilie a la brevedad posible con nuevas tropas... Justificava la seva insistència pel fet que l'actuació del capità general havia permès la realització de les eleccions generals y que amb ell havia retornat ...la calma al comercio, a las artes, a la propiedad y ha asegurado el pan a tantos infelices..., i havia aconseguit frenar l'èxode de capitalistes i retornar la confiança als ciutadans. <<El Guardia Nacional>> 2.nov.1837. En termes semblants va expressar-se el Col·legi de Corredors de Canvis en una altra exposició a la Reina el 30 d'octubre. Idem., 11.nov.1837.

¹⁷⁹ CARRERA PUJAL, J., op.cit., Barcelona 1957, vol. III, p. 208-212, explica que Corominas informà a la Junta de Comerç que el govern era de la mateixa ...opinión de los diputados catalanes apoyados por muchos de otras provincias... pel que feia a la continuïtat de Meer i de Cambroneró en els respectius càrrecs. El 8.gen.1838 seria la Diputació de Barcelona qui s'expressaria en termes similars.

reafirmaria la necessitat de monografies sobre les relacions dels sectors civils amb les autoritats militars, i de la seva implicació en la implantació dels estats excepcionals.

A partir d'aquí hem de constatar que l'acció del baró de Meer fou doblement eficaç perquè, junt al suport social que tenia, va disposar d'un CP, José M. Cambronero, que actuà en perfecta sincronia i adequació a les perspectives del capità general: l'exercici de Cambronero (5.oct.1837-18.oct.1838) va ser exemplar de com la institució governativa esdevenia un operatiu instrument de suport a la política d'ordre públic dictada per l'autoritat militar. La recompensa política per a Cambronero fou un escó parlamentari en la legislatura 1838-1839, que li permeté deixar dignament el govern polític de Barcelona i el dotà d'un espai privilegiat des d'on explicar i defensar la seva actuació a l'ombra de Meer i de pregonar les excel·lències del militar. Passem a analitzar-ho.

Cambronero va prendre possessió del càrrec tres dies abans que s'iniciessin les eleccions a diputats i senadors, marcades per l'assassinat Marià Vehils¹⁸⁰. Per aquest motiu, aquell mateix dia 8 d'octubre va publicar-se un ban signat pel mateix cap polític conjuntament amb José M. Puig (brigadier "2 cabo", que apareixia en primer lloc), diputats provincials i regidors de l'ajuntament barceloní amb una sèrie de mesures repressives, emparades en la situació d'estat de setge que regia a la ciutat¹⁸¹. Cambronero reuní la diputació, assabentada ja dels fets que havien succeït als districtes segon i quart, amb qui aplegà informació diversa sobre l'estat polític de la ciutat: hi hagué coincidència en senyalar la tranquil·litat que existia arreu de Barcelona després de l'assassinat de Vehils. Per això van decidir que es tornessin a reunir les meses dels dos districtes on s'havien suspès els comicis, que van repetir-se el dia 11 sense problemes especials al districte 4art. i amb escassa participació pels rumors alarmistes que havien circulat, al districte 2on¹⁸².

¹⁸⁰ Els cronistes del Panorama español..., expliquen que al formar-se grups a la plaça de Sant Jaume i al districte de la Magdalena el dia 8, van enviar-se destacaments armats que no arribaren a temps per a evitar que ...al salir de aquel distrito el elector D. Mariano Vehils fuese atropellado y herido en el vientre con un estoque, de lo cual murió al siguiente día. A este desgraciado se le atribuía, no sabemos si con fundamento, alguna influencia en las varias persecuciones que había sufrido el partido progresista en aquella ciudad mientras fue alcalde constitucional..., vol. IV, Madrid 1842, p. 42.

¹⁸¹ Les disposicions, signades directament per Puig eren 7: prohibició de caminar amb armes, pals i bastons llevat dels membres de l'exèrcit i de la milícia degudament identificats (1), prohibició que es formessin grups de persones al voltant dels col·legis electorals (2) i de més de 12 individus arreu de la ciutat (3), a la mínima senyal d'alarma ...si es de noche se iluminará la ciudad... (4), els alcaldes constitucionals i de barri quedaven responsabilitzats del compliment d'aquestes disposicions i havien de vetllar els respectius districtes ajudats ...del numero de vecinos honrados que parezca suficiente... (5), judici militar i pena corresponent als transgressors d'aquest ban (6), i la possibilitat d'adoptar noves mesures si les circumstàncies així ho requerien (7). A <<El Guardia Nacional>> 9.oct.1837.

¹⁸² <<El Guardia Nacional>> 11 i 12.oct.1837.

Meer retornà a Barcelona el dia 14 cridat per Cambroner -i suposem que també per Puig- i immediatament va adoptar dures mesures repressives: la detenció i deportació de significats progressistes i radicals, la suspensió de la diputació provincial, el desarmament i reorganització de la milícia, i la suspensió de 6 ajuntaments. La contundència d'aquestes disposicions no escapà als propis impulsors, motiu pel qual Cambroner va encarregar-se de bastir un consens social ampli al voltant de les autoritats estatals, en especial del capità general: per aquest motiu va convocar als representants dels fabricants, dels gremis, del comerç i de la propietat a reunir-se amb ell a la Llotja el dia 15. En aquesta reunió els hi adreçà una allocució en la que denunciava els fets, feia una ombrívola descripció de la situació política¹⁸³ -que contrastava amb les informacions que ell mateix havia rebut anteriorment- i cridava a fer pinya al voltant del baró de Meer; matitzava tan sols, que els plans subversius estaven parcialment sufocats. El seu objectiu era atemorir suficientment als presents -als que, d'altra banda, no costà gens ni mica d'assumir el punt de vista del cap polític- per buscar el suport a les mesures adoptades: la unanimitat fou total. La concreció d'aquest suport passà per la redacció d'una exposició a la Reina en la que tots els presents suscrivien la visió tremendista de la situació de Barcelona i senyalaven l'organisme culpable de la inseguretats en que hom vivia: la milícia nacional

...No había, pues, confianza (..) porque no existía en Barcelona la legítima fuerza cívica, la que sirve de antemural al hogar de los hombres propiamente libres; la que formada sobre las bases juiciosas que marca la ley, no puede producir más que un sentimiento, esto es, el del orden, el de la protección, el de la verdadera libertad...

D'acord amb aquesta anàlisi la decisió de Meer de desarmar i reorganitzar la milícia nacional¹⁸⁴ quedava plenament justificada i tenia el suport dels moderats barcelonins; així mateix es consolidà la unitat entre el govern provincial i el capità general, unitat que havia de resistir als embats de progressistes i radicals contra les mesures adoptades, incloent la pròpia declaració de l'estat de setge. Anem per parts.

d.1.- Sobre el ban de Meer.

Sobre el ban de Meer que declarava l'estat de setge, el diputat Joan Alcorisa da dirigir-se a les Corts el 8 d'octubre de 1837 denunciant la seva inconstitucionalitat en base als arts. 7, 8 i 9 del títol 1er. i 37 del títol 12 de la Constitució de 1837 fins i tot si es

¹⁸³ ...El terror circula por todas partes, creciendo con la impunidad y todos se precipitan a salir de un pueblo donde los asesinos y sus protectores insultan con su presencia a los hombres de bien... <<El Guardia Nacional>> 16.oct.1837.

¹⁸⁴ la qual cosa significava que ...tengan ingreso en ella otras personas que las que esten favorecidas con los requisitos que prescribe el reglamento vigente; y no lo dude V.E. quedará para siempre desvanecida la ansiedad pública (..) solo en los Cuerpos de milicia ciudadana que constan de sujetos de responsabilidad está la verdadera fuerza... La reorganització de la milícia va significar la reducció a 5 batallons els 13 que la integraven. L'exposició, a <<El Guardia Nacional>>, 16.oct.1837.

considerava

...que el expresado Capn. Gral. haya acordado aquella disposición de su propia autoridad, como que lo haya verificado en uso de las facultades que supone se le tienen concedidas...

i per tant

...a exigirle la responsabilidad y a la formación de causa...¹⁸⁵

Discutida en la sessió de dia 9, s'acordà enviar-la a les comissions de legislació i de guerra¹⁸⁶. Desconeixem la resolució però fou evident que si s'arribà a fer un dictamen no seria inculpori del capità general perquè l'estat de guerra continuà.

Fou precisament aquesta duració de la situació excepcional que conduí a Argüelles, el 15 de desembre de 1838 a anunciar la presentació al govern la següent proposta:

..."que el Gobierno se sirva declarar si considera necesario que continúe el estado de guerra o de sitio de las provincias de Cádiz, Málaga y Barcelona para conservar en ellas la tranquilidad pública".

El Gobierno podrá tomarse todo el tiempo que quiera para contestarme...¹⁸⁷

S'hi van adherir Martínez de la Rosa (que hi afegí l'estat de la província de València), Olózaga i Burriel¹⁸⁸. Tampoc en aquest cas, com a mínim pel que feia a Barcelona, l'acció parlamentària no tingué cap transcendència puix que es mantingué la situació excepcional.

En darrer lloc volem consignar que mentre existia aquesta situació real, la problemàtica de l'estat de setge incidiria en el govern, que passà a preocupar-se de la regulació jurídica d'aquesta realitat: si fem una estricta enumeració de les disposicions adoptades i dels projectes presentats, podem consignar els següents:

* 14.març.1838: "Proyecto de ley penal y de instrucción por los delitos contra a seguridad interior y el orden público": fou reclamat per la mesa del Congrés el 16 de març i retornat

¹⁸⁵ A.C.D., s.g., lligall 54/exp. 240.

¹⁸⁶ A.C.D., s.g., lligall 54/exp. 240 i D.S.C., 9.oct.1837.

¹⁸⁷ A.C.D., s.g., lligall 56/exp. 57. D.S.C., 15.des.1838.

¹⁸⁸ La discussió sobre la interpelació d'Arguelles va tenir lloc els dies 19 i 20 de novembre de 1838 (vegeu el D.S.C. corresponent); i el dia 21 la de Martínez de la Rosa, sobre València (vegeu el D.S.C.) i CRUZ VILLALON, P., op.cit., Madrid 1980, nota 114, p. 340. Prèviament el dia 14, el comte de Las Navas havia interpelat sobre l'estat de Madrid.

a la comissió el 27 del mateix mes¹⁸⁹;

* "Proposición sobre declaración de las provincias en estado de guerra y las plazas en las de sitio" presentat per Facundo Infante al Congrés el 6 de març de 1838. El govern, al seu torn, presentà una "Ley excepcional para el gobierno de un territorio o punto de la Monarquía en los diferentes casos en que las circunstancias de guerras actual obliguen a suspender el de su estado normal o de paz" el dia 14. Ambdós projectes passaren a ser informats conjuntament i refosos per una comissió de la que formava part el mateix Infante, que presentà el seu dictamen el 28 de maig: "Proyecto de ley escepcional (sic) sobre los estados de sitio, guerra y prevención". La seva discussió s'ajornà fins el 17 de desembre, s'aturà el mateix dia i va reiniciar-se els dies 23, 24, 25 i 26 de gener de 1839: no va gaudir del suport de cap partit, motiu pel qual la comissió va retirar-lo¹⁹⁰. El 12 de setembre de 1839 fou recuperat pel govern però ni s'arribà a discutir per causa de l'acabament de la guerra¹⁹¹.

De tota aquesta intrincada carrera que acabà en el no res volem recollir un parell d'elements que ens semblen especialment significatius i que caracteritzen el dictamen i el projecte de llei presentat el 28 de maig, que fou el que va tenir més transcendència parlamentària¹⁹².

a/ D'una banda el reconeixement, en l'exposició de motius, de la necessitat de regular per llei la situació i atribucions excepcionals que assumien les autoritats per fer front a la situacions també excepcionals, generades per la guerra i que afectaven directament la seguretat de l'Estat, i a les institucions i govern representatius: fins ara això s'havia fet "por instinto" la qual cosa havia provocat grans mals ja que

..la autoridad en estos casos se ha ejercido y se ejerce de una manera ilimitada, omnímoda y arbitraria, faltando una ley que marque sus atribuciones, prefije sus límites y consulte el modo que una situación tan crítica lo permite a la seguridad individual y a la protección debida a los ciudadanos...

Això conduí a la classificació d'aquestes situacions excepcionals en estats de setge, de guerra i de prevenció, fixant en cada cas les atribucions que corresponien a l'autoritat, que sempre

¹⁸⁹ A.C.D., s.g., lligall 55/exp. 85.

¹⁹⁰ Una bona síntesi de les discussions parlamentàries sobre el projecte, a BALLBE, M., op.cit., Madrid 1983, p.125-127.

¹⁹¹ Pel seguiment del procés parlamentari, CRUZ VILLALON, P., op.cit., Madrid 1980, p. 336-341.

¹⁹² Hem utilitzat la còpia existent a l'A.C.D. "Dictamen de la Comisión encargada de examinar los proyectos de ley relativa á los Estados escepcionales (sic)" que acabà amb la presentació al Congrés per a la seva discussió del "Proyecto de ley escepcional sobre los estados de sitio, guerra y de prevencion". Imprenta del Colegio de Sordo-Mudos, Madrid 1838. La comissió era formada per L. Fernández de Córdova, José Landero, J. Bravo Murillo,, Manuel José Pérez, Juan Pedro de Quijana, Juan Villalba i F. Infante.

havia d'ésser

...fuerte, y que en el círculo de sus facultades obre con entera independencia, aunque siempre con el saludable freno que le impondrá la obligación de responder de sus actos cuando por haber desaparecido las circunstancias que dieron causa a su declaración cese el estado excepcional y recobre su imperio la ley común...

b/ De l'altra, el més rellevant dels 30 articles que integraven el projecte era que legitimava l'anul·lació de l'autoritat civil des del moment que s'implantaven les situacions excepcionals, al mateix temps que quedaven clarament fixades les atribucions del comandant militar i del capità general en cada cas (arts. 9, 10 i 11). El govern només podia decretar els estats de prevenció i de guerra, no el de setge: però en ambdós casos també el capità general en servava la potestat, justificada per la urgència de la disposició¹⁹³.

Ambdós elements ens remeten a una mateixa conclusió: el projecte, entestat a justificar les situacions excepcionals per motius bèl·lics -fallàcia que permetia traslladar a nivell de la conflictivitat política "civil", de la discrepància ideològica i dels comportaments públics individuals i col·lectius els mateixos paràmetres de confrontació i liquidació de l'enemic inherents a la lògica castrense-, no tendia tant a retallar les atribucions polítiques de l'autoritat militar i per tant, a reduir la seva capacitat de direcció de l'ordre públic i, a partir d'aquí, de la de l'Estat i de les relacions polítiques, com a fixar responsabilitats posteriors en l'exercici d'unes atribucions excepcionals -que en cap cas romanien en mans de l'autoritat civil-. L'objectiu doncs, era limitat, però ni tan sols aquesta modèstia va servir perquè un projecte que regulava les atribucions militars en situacions excepcionals assolís realitat legal.

d.2.- Sobre les mesures repressives.

Respecte de les mesures repressives dictades pel baró de Meer, Rafael Degollada va presentar un escrit datat a 3 de novembre de 1837 en el que denunciava la detenció i embarcament que havia patit la nit del 14 al 15.oct.1837 per ordre del capità general

...sin haber dado motivo para un procedimiento que manchilla su reputación y perjudica no poco sus intereses; y deseoso de vindicarme de toda acusación pide que se pase su instancia con recomendación al Gobierno para que mandando se le ponga en libertad ordene que se formen las correspondientes diligencias para la averiguación de su conducta y se administre justicia contra el que haya faltado...¹⁹⁴

¹⁹³ El projecte governamental ja contemplava l'anorreament de l'autoritat civil: ...ni en la situació menos grave de estado de prevención se mantenía a la autoridad y a la jurisdicción civil. Todo lo contrario: declarado el estado de excepción, la autoridad militar ejercía las competencias de policía, quedaban bajo su mando todas las autordades locales y podía juzgar militarmente por Consejo de Guerra... BALLBE, M., op.cit., Madrid 1983, p. 125.

¹⁹⁴ A.C.D., s.g., lligall 52/exp. 198.

El testimoni de Degollada era una clara denúncia de la responsabilitat directa de l'autoritat militar en la repressió que seguí a l'assassinat de Marià Vehils, repressió que no es va dur a cap fins a l'arribada a Barcelona del baró de Meer.

Però el més interessant va produir-se a les Corts quan Viadera va interpelar al govern en relació als deportats a les illes Canàries i de Pinos l'octubre de 1837 pel baró de Meer, el 15 de desembre de...1838!: després d'un any dels fets¹⁹⁵. Cambroner ja no era cap polític de Barcelona i sí diputat, que va intervenir àmpliament en el discussió encetada per Viadera. Val la pena analitzar aquesta debat¹⁹⁶.

Viadera començà referint-se a les

...medidas extraordinarias, inauditas, abusivas de toda autoridad...

que s'havien adoptat de forma injustificada: especialment greu considerà la detenció, empresonament i deportació de ciutadans, el desarmament de la MN, la suspensió i intent de detenció dels redactors d'un diari, la suspensió de la diputació provincial de Barcelona i

...en fin, la reciente deportación de 15 ó 20 ciudadanos, verificadas a mediados de octubre último...

Viadera es queixà sobretot del caràcter indiscriminat de la repressió ja que

...ni el bien ni el orden público, a cuya sombra se cometen estos hechos, pueden jamás exigirlos ni justificarlos, pues que puede proveerse al orden público y a su conservación con el solo arresto de las personas notoria y fundadamente sospechosas de perturbarlo o de intentar hacerlo, para someterlas a un juicio y al imperio de las leyes...

¹⁹⁵ Viadera va justificar amb cert deteniment, el retràs en que presentava la interpelació: motius de salut li havien impedit de fer-ho abans. D.S.C., 15.des.1838.

El 27.oct.1837 ja s'havia formulat una petició a les Corts perquè el govern expliqués ...las ocurrencias de Barcelona donde el cte. general Barón de Meer ha dispuesto el embarque de varios individuos proveyendo el buque con víveres para dos meses y medio, se han allanado varias casas, entre ellas la de un Sr. Diputado, se ha desarmado la Milicia Nacional y se han tomado varias medidas dignas de llamar la atención del Congreso... El 28 d'octubre va contestar el govern que ...no tenía datos... A.C.D., s.g., lligall 51/exp.24.

El 2.nov.1837 Alcorisa va insistir en la compareixença governamental, a la qual cosa va respondre el ministre de la Guerra que el govern no podia contestar ...sin comprometer las causas públicas... que s'estaven instruint. A.C.D., s.g., lligall 52/exp.197.

El 25.gen.1838 Diego Montoya interpelà al govern sobre la legalitat de l'actuació i el possible abús de poder dels capitans generals de Cadis i Barcelona, motiu pel qual proposà que ...se pidan los antecedentes acerca de las prisiones y deportaciones en Cádiz y Barcelona... A.C.D., s.g., lligall 56/exp.149.

¹⁹⁶ D.S.C., 15.des.1838.

Considerà que l'únic fet punible havia estat l'assassinat Marià Vehils però que això ni de bon tros podia considerar-se una bullanga; i emfasitzà el fet que després de gairebé un any no s'haguessin identificat els agressors:

...con ofensa de las leyes militares y de sus rápidos procedimientos, no digo de las civiles, porque según las militares se procedió por hallarse la ciudad en estado excepcional, se ha formado lentamente en el espacio de un año, por un fiscal militar, una voluminosa causa, cuya vista se verificó a mediados de octubre último, y se ignora todavía el fallo por no haberse publicado...

la qual cosa resultava encara més paradoxal en comparació a la rapidesa de les deportacions verificades sense causa judicial. A més, la forma com es practicaren les detencions i es procedí a les deportacions, contrastava amb la

...lenidad con los carlistas y desafectos...

i amb que no s'hagués procedit amb la mateixa celeritat a la formació de causa als responsables: i més quan va mantenir-se aquesta actuació despòtica fins el moment present¹⁹⁷.

Finalment Viadera formulà 6 preguntes sobre els fets d'octubre de 1837, la 5ena. de les quals era

...¿Se hallaba la autoridad militar de Cataluña facultada para hacer las deportaciones, confinamientos y expulsiones que ha hecho de varios ciudadanos de Barcelona y de otros pueblos de aquel Principado?...

El ministre de la Governació contestà que efectivament els deportats ho havien estat per disposició del capità general i que

...El principado de Cataluña saben todos los señores Diputados que hace mucho tiempo se halla declarado en estado de sitio, y las facultades que tienen los capitanes generales en este caso no estan marcadas por una ley. El año pasado se presentó por un Sr. Diputado, y creo que también por el Gobierno, un proyecto de ley marcando estas facultades, pero hasta ahora nada se ha

¹⁹⁷ ...la deposición de seis o siete Ayuntamientos enteros y su reemplazo con otros, nombrados arbitrariamente con la anuencia del jefe político y con notoria infracción de las leyes vigentes: la supresión de las tres intendencias y de las tres comisiones de amortización con todas sus oficinas y dependencias, creadas por el Gobierno recientemente, y la agregación de todas ellas a la intendencia y comisión de amortización de Barcelona, contrariando y frustrando así la separación de las cuatro provincias en que se halla dividido el principado de Cataluña... Es referia a la decisió del del baró de Meer de suprimir les intendències de Tarragona, Lleida i Girona i de centralitzar en la Barcelona totes les dependències per fer més eficaç la recaptació de contribucions i d'arbitris de guerra. Ho veurem més endavant.

resuelto...¹⁹⁸

Viadera va denunciar l'arbitrarietat que suposava la situació excepcional de Catalunya, i més en reafirmar-se en la normalitat del desenvolupament de les eleccions de 1837 en que havien triomfat els moderats¹⁹⁹ com en l'ordre que imperava a la ciutat, que feia del tot contradictori

...el mantenimiento del estado de sitio que se tiene á Barcelona hace quince meses. Porque si se disfruta allí de entera tranquilidad; si no hay facciones, como no las hay en la capital, ¿á qué viene ese estado de sitio?...²⁰⁰

La interpelació de Viadera va motivar una llarga inrtervenció de José M. Cambronero exculpatòria i justificadora de la pròpia acció i, òbviament, de la del baró de Meer: emfasitzà sobretot com l'acció conjunta d'ambdúes autoritats havia impedit el triomf de la revolució i com, per assegurar aquesta fita fou necessària l'adopció de les mesures repressives que ja coneixem: calia salvar l'Estat de l'acció revolucionària, la qual cosa justificava tant la reorganització de la MN com les deportacions practicades -i que ell considerava que no podien ser encara condonades- i la suspensió dels 6 ajuntaments als que acusà de complicitat amb la facció. L'únic element nou que aportà Cambronero fou l'explicació del fet -recriminat

¹⁹⁸ Va haver-hi una significativa intervenció del diputat Gispert en que, després de lamentar la inexistència de cap llei que regulés les facultats dels capitans generals en els estats de setge senyalà que ...mientras esa ley no exista, mientras pesan sobre el capitán general la responsabilidad de la tranquilidad pública, y los resultados de alterarse ésta, sin que pueda atenerse a lo que una ley prevenga, es necesario no coartar las facultades á los capitanes generales, puesto que hasta con su cabeza tienen que responder del orden en sus provincias...

¹⁹⁹ Sobre aquestes eleccions, CASES MENDEZ, José Ignacio, La elección de 22 de septiembre de 1837, a <<R.E.P.>> 212, 1977 p. 167-215. A Barcelona resultaren escollits 9 moderats per als 9 escons de diputats; i 4 moderats i 1 progressista al Senat. Estaven censats 10.770 electors i van participar-hi 4.967, és a dir un 46,11% (inferior a la mitjana estatal: 54,50%). Segons <<El Mundo>> recollit per aquest mateix autor, a Barcelona ...a pesar de la crisis tan importante, a pesar de tan grandes intimidaciones y escándalos, a pesar de la ausencia y falta de tantos electores; a pesar, digo, de tan enormes desventajas, la balanza de la elección siempre se inclinó a favor de la opinión moderada..., p. 200-201. Pel seu cantó <<El Guardia Nacional>> considerava que ...el año anterior las autoridades protegían y favorecían la más completa libertad de los electores, y en este año las autoridades, en la mayor parte, se han convertido en órganos declarados y decididos agentes de partido, hasta ahora dominantes, a quien debieron su elevación a los puestos que aun ocupan... 3.nov.1837.

²⁰⁰ En resposta al tremendisme del diputat català Gispert que havia impugnat la versió de Viadera amb els següents termes: ...El asesinato del Sr. Vehils, patriota esclarecido, no fue un hecho aislado; al mismo tiempo se amenazaba a los electores de otras partes; al mismo tiempo los asesinos insultaban a un capitán de la Guardia Nacional, y al mismo tiempo la ciudad estaba ardiendo, la gente horrorizada, los capitalistas emigraban y las fábricas se cerraban... D.S.C., 15.des.1838. Si atenem a la informació del CP Cambronero en reunir-se amb la diputació, les dues darrers afirmacions de Gispert eren força versemblants.

per Viaderna- que ell hagués concedit el passaport per fugir de la ciutat a les persones que li havien demanat (tot i ser aquesta una competència de l'alcalde)

...porque en el alcalde constitucional primero no había confianza. Yo, señores, yo protegía aquellos hombres; yo los libraba de las manos de los asesinos. He aquí el secreto de porqué daba los pasaportes el jefe político...²⁰¹

Cambronero finalitzà la seva intervenció -una de les parts més interessants- concretant l'element que considerava com determinant per a l'exercici governatiu a Barcelona: la problemàtica industrial

...téngase presente que cuando yo llegué a Barcelona las fábricas iban a cerrarse en su mayor parte y los obreros no tenían trabajo. Yo he dejado a Barcelona no sólo con todas las fábricas trabajando, sino con pedidos para seis meses (..) De modo que aunque en seis meses no tuviesen un pedido tenían para trabajar todos los operarios de aquella ciudad, que es su llaga, señores, porque es preciso darles ocupación, darles trabajo, y porque, como he dicho antes, Barcelona está en situación distinta que las demás poblaciones de la Península, pues allí hay 20.000 operarios que dicen: "o dadme trabajo, o yo tomaré lo necesario para subsistir". Así que es preciso tenerles contenidos, y sólo se les contiene dándoles trabajo (..) yo digo con franqueza que si se ha aumentado el trabajo es por haberse contenido el contrabando y haberse asegurado la tranquilidad pública. El hecho es que con esto se ha aumentado el trabajo y se ha evitado el peligro de los males en que se verá envuelta aquella ciudad siempre que falten los medios de subsistencia...²⁰²

Cambronero senyalava amb això un element que fins llavors havia estat força menystingut per les autoritats si bé els havia requerit una certa atenció: la problemàtica social derivada de la configuració socio-econòmica de Barcelona, que s'integrava indisolublement en la conflictivitat política de la província, i en especial de la ciutat. La preocupació per la "subsistència" dels treballadors es traduïa en preocupació pels llocs de treball dels obrers ja que de la seva mancança derivaven els problemes d'ordre públic a la capital catalana: era un plantejament que bastiria una llarga tradició governativa que consistiria en intervenir en la conflictivitat laboral per evitar els problemes d'ordre públic, la qual cosa pressuposava assimilar conflictivitat socio-laboral amb ordre públic sense deixar marges a d'altres opcions.

L'experiència de Cambronero al respecte no l'havia conduït però a variar la política dels seus antecessors puix que va recórrer a la comissió inspectora de fàbriques sancionada l'any 1835 davant les peticions obreres -formulades el primer trimestre de 1838- d'autorització de les associacions de treballadors. Cambronero reclamà el consell de la Comissió de Fàbriques per adoptar una decisió sobre el tema i, en funció de l'informació que li fou remesa no només va negar-se inflexiblement a legalitzar les associacions dels

²⁰¹ Cambronero assegurà que la personalitat política de l'alcalde Guillem Oliver no mereixia la confiança de les persones respectables que volien emigrar.

²⁰² Com les cites anteriors, al D.S.C. 15.des.1838.

treballadors sinó que

...les amenazaba con castigar a los perturbadores de los obreros de las fábricas; prohibía nombrar comisiones "ni presentarse a las autoridades", ya que en tal caso serían arrestados; que para exponer quejas acudieran a la autoridad, según lo dispuesto en septiembre de 1835 y que los fabricantes le facilitasen una relación de lios obreros, con sus nombres y domicilios y las altas y las bajas...²⁰³

d.3.- Sobre la dimissió del baró de Meer.

Per completar la nostra anàlisi d'aquest llarg període d'estat de setge cal parar certa atenció a com va produir-se la dimissió de Meer; i això ens obliga a una constatació inicial: cap altre càrrec estatal era capaç de fer front les crítiques i pressions com les que va rebre Meer durant el seu mandat, la qual cosa reafirmaria la hipòtesi del poder acumulat a les capitanies generals. Evidentment, no podem negligir el suport social sobre el que reposà el seu mandat, però previsiblement no era molt major al que en circumstàncies paral·leles podien rebre altres personalitats polítiques que ocupaven altres càrrecs.

L'element a considerar en aquest cas era que el seu mandat coincidí amb -i reforçà- l'escorament polític més clar de bona part de la burgesia catalana -i del conjunt dels sectors benestants catalans- cap al moderantisme, espantats per la conflictivitat social i política: Meer els oferia en aquells moments les garanties de control social i polític que reclamaven.

Assentada aquesta consideració, l'excés de confiança en l'exercici d'un mandat clarament dictatorial -que no aïllat socialment- el portà a cometre un error que esdevindria insuperable: la suspensió de les vendes dels béns desamortitzats, l'abolició de les intendències de les províncies catalanes i la seva centralització en les de Barcelona, alterant pel seu compte el sistema vigent²⁰⁴. Peter Janke interpreta l'acció de Meer -junt amb d'altres similars adoptades per altres capitosts de l'exèrcit com Van Halen, Sanz o del mateix Espartero- com a mostra privilegiada de la intensificació de la influència militar directa en el govern i ens aporta el testimoni impagable de Southern a Palmerston de 25.mai.1839 referent a la influència política d'aquest militars, encapçalats pel duc de Bailén

...Por su influencia personal, tanto en Palacio como en la sociedad, han trabajado siempre secretamente, pero con eficacia, contra toda medida constitucional. Estos hombres, que forman la moderna nobleza de España, la mayor parte de la cual tiene su origen en la contienda americana, han sido casi invariablemente los donadores de patronazgo desde la muerte de Fernando VII y constituyen la cabeza de un partido que, aunque no hace ruido, es capaz de frustrar los proyectos de los hombres de negocios llamados a aconsejar a la

²⁰³ CARRERA PUJAL, J., op.cit., vol. III, Barcelona 1957, p. 189.

²⁰⁴ No entrem en d'altres elements que col·laboraren a la caiguda de Meer com foren per exemple, la caiguda de Ripoll en mans dels carlins, a finals de maig de 1839.

Reina, a menos que pertenezcan a su propio círculo...²⁰⁵

Un d'aquests "homes de negocis", Mendizábal interpelà al govern sobre les mesures adoptades per Meer a Catalunya:

...La autoridad militar de aquel distrito ha mandado suspender la ley de ventas de bienes nacionales.

La autoridad militar de aquel distrito no ha mandado se incorporen a la Corona muchos bienes correspondientes a las órdenes religiosas que con arreglo a las disposiciones vigentes debían estar incorporados.

La autoridad militar de aquel distrito ha mandado devolver algunos de estos mismos bienes que están incorporados a la Corona (..) ha creído que estaba en sus facultades hacer que la división económica mandada observar por la ley de las Cortes Constituyentes, quede suprimida: que las oficinas generales de las cuatro provincias que comprende el antiguo Principado de Cataluña queden refundidas en una sola oficina central en Barcelona; que los comandantes del resguardo queden suprimidos, y que únicamente haya un comanadante primero y otro segundo en todo el Principado...²⁰⁶

El ministre d'Hisenda contestà Mendizábal reconeixent la veracitat del dels punts enunciat mentre que

...De los demás tiene noticias pero no las suficientes para formar un juicio completo sobre ellos...²⁰⁷

Viadera intervingué en la discussió, tot llegint l'edecte de Meer i posant l'èmfasi en que el capità general justificava l'adopció d'aquestes mesures en base de les facultats que tenia per causa del vigent estat de setge motiu pel qual el diputat va demanar al govern si efectivament havia atorgat semblants atribucions al capità general. El ministre d'Hisenda contestà que no, però que el capità general estava

...facultado para ellas en virtud del estado particular de aquel país...

²⁰⁵ JANKE, P., op.cit., Madrid 1974, p. 294. Aporta també el testimoni de <<El Eco del Comercio>> 5.jul.1839 en aquesta mateixa direcció.

²⁰⁶ D.S.C., 4.feb.1839. Mendizábal feia referència a l'edecte de 15.gen.1839 del baró de Meer en el que ...consta que la autoridad superior de Cataluña ha restablecido la antigua división económica del Principado; que ha mandado suspender la ejecución de la ley de venta de bienes nacionales; que la subhasta de varios bienes que se había publicado la ha mandado suspender; y por último, que las causas que existían en los tribunales especiales de Hacienda de las antiguas provincias del antiguo Principado se han sacado por su orden de estos tribunales y mandado continuar en la Intendencia de Barcelona...

²⁰⁷ D.S.C., 8.feb.1839.

També en aquesta ocasió va intervenir Cambronero, despersonalitzant en la mesura possible el debat, en plantejar la necessitat que es reguessin els estats excepcionals per tal que es fixessin

...cuáles son las facultades de los generales en jefe o capitanes generales que mandan en los distritos o provincias declaradas en ese estado. ¿Cuáles son hoy, preguntaré yo ahora a los Sres. Diputados, los límites de estas autoridades superiores militares? ¿Están obligadas a respetar todas las leyes y todas las disposiciones que emanan del gobierno? ¿No podrán prescindir de lo uno ni de lo otro en circunstancias dadas? Esta es la cuestión; y de ese punto parto yo para deducir que la consecuencia de la necesidad que hay de que se fije de un modo positivo cuáles deben ser las atribuciones de los generales en jefe, o autoridades superiores militares en semejantes casos...

En cap cas l'ex cap polític de Barcelona questionà Meer. Fou llavors que Mendizábal en resposta a Cambronero, acusà al capità general de Catalunya de no respectar al govern ni a les Corts, crítica a la que va sumar-s'hi Viadera tot afegint que Meer havia utilitzat unes facultats majors de les que disposava el govern i que per prendre semblants decisions calia el coneixement de les Corts.

Meer presentà la dimissió i altre cop s'inicià la mobilització de diverses institucions catalanes en defensa de Meer i de l'edicte de 15 de gener de 1839. La més matinerana fou la Comissió de Fàbriques que celebrà el 31 de gener una reunió amb tots els fabricants presidida per l'alcalde de la Caserna 4a., i decidí adreçar una exposició a la Reina

...para que se digne no admitir al Excmo. Sr. Barón de Meer la dimision que ha hecho del mando de este Ejército y Prado....²⁰⁸

Els diputats catalans a Madrid van mobilitzar-se també per neutralitzar la dimissió i van coordinar-se amb l'ajuntament de Barcelona: Joaquin Rey, en representació d'aquells, envià un ofici a l'ajuntament el 8.feb.1839 on notificava que, de moment havien aconseguit

...que se suspenda dicha admisión...

Rey recomenava l'acció coordinada de les diverses autoritats i, sobretot, que

...no se insista en la novedad que se ha hecho, aconsejada por la Junta Central Administrativa en la división económica de esas provincias, porque ni el Gobierno mismo está autorizado para hacerla, ni las Cortes en disposición de consentirla, sin dejar de subsistir por esto la centralizacion de los recursos de esas provincias, que sin duda fué el objeto de la centralización de las

²⁰⁸ La documentació en que ens basem per a l'anàlisi d'aquests fets, a l'Arxiu Administratiu de l'Ajuntament de Barcelona, Fons de Governació, Sèrie A. exp.124. "Ocurrencias políticas". Sobre la mobilització de la diputació barcelonina i d'altres corporacions en suport de Meer, vegeu també CASTELLS, I., op.cit., Barcelona 1987, p. 97-101.

autoridades y la facultad de distribuírlos exclusivamente para las atenciones de las mismas, y las demás facultades que necesita el general para su tranquilidad y defensa, y que debe tener en fuerza del estado estado excepcional en que se hallan en el cual por ahora no se trata de hacer novedad. En la sesion de hoy se ha hecho por el Sr. Mendizábal la interpelación anunciada antes, sobre las principales disposiciones del Decreto de 15 de enero que es la principal causa de esta gran alarma y cuya subsistencia lo será de las desgracias que nos amenazan...²⁰⁹

Les gestions no es limitaren aquí: Cambroneró oferí el seu ple suport a l'acció dels diputats i senadors per tal de mantenir Meer en el càrrec²¹⁰; també el duc de Bailén, que remarcà la intensa mobilització parlamentària que s'havia produït sobretot en notar-se el mínim senyal que el govern admitiria la dimissió presentada diverses vegades per Meer. En especial el ministre de la Guerra s'havia mostrat favorable al manteniment de Meer però

...no ocultaban los compromisos en que ponía al Gobierno exigiendo la aprobación de varias providencias, que aunque dictadas con el mayor celo y probablemente en beneficio de esas provincias, eran contrarias a los R. Decretos y leyes promulgadas que el Gobierno no tiene el derecho de alterar o modificar y sobre este punto quedamos acordes los comisionados en practicar insinuaciones amistosas, que deseamos tengan buen resultado...²¹¹

La suspensió de les Corts, decidí als diputats i senadors catalans a dirigir una representació a la Reina

...en la que con la súplica para la permanencia del Cap. Gen., no se olvidaban los perjuicios que a la industria de esas provincias causaría la introducción de algodones...

Aquesta vegada les gestions foren inútils: la gosadia de Meer havia estat excessiva ja que d'alguna forma amb les seves decisions econòmiques havia questionat els diversos poders de l'Estat. El canvi en la direcció de les institucions estatals de Catalunya i Barcelona fou una qüestió de setmanes: el 4 de juny Ramon de Keyser substituïa provisionalment Manuel Breton en el govern provincial fins a l'arribada del CP propietari Simon de Roda; i el 13 de juny de 1839 el baró de Meer dirigia la seva última allocució als catalans comunicant-los-hi que el govern li havia acceptat la dimissió que segons deia, havia sol·licitat reiteradament i els comunicava que Gerónimo Valdés el substituïria; mentre, el general José Clement se'n feia càrrec provisionalment.

²⁰⁹ Idem. El 16 de febrer l'ajuntament donà el "enterado" a la recomenació de Rey.

²¹⁰ Idem. Ofici de 12 de febrer de 1839 ("enterado" de l'ajuntament a 23.feb).

²¹¹ Ofici del duc de Bailén a l'ajuntament de Barcelona, 19 de febrer de 1839 ("enterado" municipal, el 6 de març).

d.4.- Sobre el restabliment de la normalitat constitucional.

El restabliment de la normalitat constitucional va produir-se parcialment, per decisió del nou capità general Gerónimo Valdés -que va prendre possessió el 2.jul.1839- i, com ja hem dit, amb motiu de la convocatòria d'eleccions generals anuncià la fi de l'estat de setge i la seva substitució pel de guerra fins que les circumstàncies permetessin també la derogació d'aquest²¹².

Les eleccions van celebrar-se sense més incidències que el malestar generat per la subdivisió en tres districtes del de Sant Andreu de Palomar i arran la proposta del CP interí Juan Garcia Barzanallana de sotmetre a votació la possibilitat que els diputats provincials poguessin substituir els comissionats de districte en la Junta d'escrutini electoral en el cas que les circumstàncies bèl·liques impedissin l'assistència d'algun d'ells (possibilitat que estava contemplada per la llei), que no fou acceptada per la diputació. El conflicte que va produir-se no tingué més trascendència i les eleccions se celebraren amb normalitat: van guanyar els moderats a la capital i els progressistes a la circumscripció provincial²¹³.

Poc després, el 31.agt.1839 prenia possessió del càrrec governatiu, el CP propietari Simon de Roda, que havia dilatat unes setmanes la seva arribada oficialment per motius de salut²¹⁴. Roda va durar un mes i nou dies: el seu enfrontament amb el capità general provocà la seva expulsió de la província el 9 d'octubre de 1839. Com s'arribà a aquesta situació ?

Cal partir del fet que el nou capità general G. Valdés havia propiciat un canvi de línia política respecte a la del baró de Meer la qual cosa li va costar l'animadversió dels moderats, ben assentats en la diputació provincial: la seva actitud en la conflictivitat laboral²¹⁵,

²¹² En l'al·locució que va dirigir als catalans anunciava que ...Mis primeras intenciones se han dirigido desde luego al restablecimiento en lo posible del orden legal en aquellos ramos que, por azarasas circunstancias y causas que todos debemos olvidar mas que desenvolver... Panorama español..., vol.4. Madrid 1842, p. 204. Vegeu la nota 177 pel que fa al·locució.

²¹³ Vegeu CASTELLS, I., op.cit., Barcelona 1987, p. 101-102.

²¹⁴ B.O.P., 3.set.1839. En la, ja inevitable al·locució deia que ...miro con abominación el furor societario que despedaza nuestra patria y tengo por un delito la intolerancia política (..) A vosotros, Barceloneses (..) toca una parte muy importante en los destinos de la nación; sacudid para siempre (..) las pasiones políticas, y rachazad las afiliaciones siniestras que destruyen la libertad: oponeos al torrente de pretensiones personales que nutre la ambicion y conservaréis vuestras fábricas y vuestras fortunas; y el Trono, la libertad y las leyes quizá se salven por vuestro ejemplo bizarro...

²¹⁵ ...en esa lucha entre amos y trabajadores, provocada por aquéllos, los amos, los agresores, tenían siempre el apoyo de la autoridad militar, y las inocentes víctimas se veían calificadas de anarquistas, con lo que se daba color político á una cuestión que era puramente de pan. Valdés no quiso jamás emplear su autoridad y su fuerza en apoyo de estas demasías,

l'autorització que retornessin els liberals exiliats per l'octubre de 1837, el restabliment de l'ajuntament progressista, i l'impuls a la milícia nacional foren decisions poc grates als sectors benestants barcelonins.

La inquietud aviat es transformà en descontent que no tardà a manifestar-se obertament quan Valdés va recórrer a un emprèstit forçós per atendre les despeses de la guerra i optà per suprimir -el 30.set.1839- el sistema de comptabilitat establert per Meer. Respecte de la primera mesura, l'ajuntament barceloní va encarregar-se de fer la distribució de la part que corresponia a cada "capitalista" trobant-se amb un boicot majoritari a fer efectiu el pagament²¹⁶; respecte de la segona, la resposta moderada fou la suspensió de la recaptació d'arbitris extraordinaris per a les despeses de la guerra que havia de dur a terme la diputació provincial²¹⁷.

En aquest marc de confrontació, Simon de Roda va adoptar una posició bel·ligerant contra Valdés al costat dels moderats: el punt culminant fou l'oposició del CP la decisió del capità general de distribuir fusells a les companyies de sapadors i d'artilleria de la Milícia Nacional que havien de quedar com les forces encarregades de mantenir l'ordre a la ciutat ja que Valdés feu marxar els destacaments militars de la capital a lluitar contra els carlins, donada la manca d'efectius. La negativa de Roda a armar als milicians -comunicada pel "2 cabo" Antonio Seoane a Valdés-, provocà la resposta irada del militar que ordenà l'expulsió i l'embarcament de l'autoritat civil el 9 d'octubre de 1839, immediatament realitzada per Seoane²¹⁸. La decisió es produïa doncs en un complex marc polític en el que com a mínim intervenien dos elements bàsics: d'una banda, l'enfrontament entre progressistes i moderats a Barcelona amb una zigzaguejant correlació de forces i, de l'altra, l'incrementada influència dels sectors militars vinculats a Espartero arran el conveni de Bergara i la seva incidència no només dins el govern sinó en l'aparell d'Estat. Paga la pena reproduir la valoració que de l'enfrontament entre el CP de Barcelona i el capità general de Catalunya van fer els cronistes que hem anat seguint en l'anàlisi dels fets:

y lejos der querer convertirse en dócil instrumento de una docena de oligarcas, procuró reparar todas las injusticias cometidas durante la dominación de sus predecesores... Panorama español..., vol. IV, Madrid 1842, p. 296.

²¹⁶ Panorama español..., vol.IV, Madrid 1842, p. 296. La resposta de Valdés fou empresonar a la Ciutadella alguns dels principals individus que s'havien negat a pagar.

²¹⁷ CASTELLS, I., op.cit., vol.1, Barcelona 1987 p. 101.

²¹⁸ Les comunicacions oficials de Valdés al ministre de la Guerra de 9 d'octubre, amb l'expulsió del CP; els oficis de Roda a Valdés contra semblant decisió el 8 d'octubre; i la resposta de Valdés a Roda ordenant-li que ...en el día de hoy entregue el mando al que les corresponda por ley, en la inteligencia que doy orden al general segundo cabo para que en el propio día de hoy ponga a VS. a bordo de un buque que le traslade al punto que VS. elija fuera del Principado..., de 9 d'octubre, poden consultar-se a Panorama español..., vol.IV, Madrid 1842, p. 297-299.

...Este golpe dado por un jefe militar a la primera autoridad política de una provincia fue sumamente estrepitoso, retumbó en la prensa política, y causó una sorpresa general. Periódicos de todos los matices se ocuparon de este hecho y lo calificaron de gravísimo, tomando los unos la defensa del jefe político, y los otros la del general. Defendían a éste los progresistas y á aquel los moderados. El gobierno aunque pertenecía a este último partido y sin duda reprobó en su interior la conducta de Valdés, no se atrevió a manifestarlo así, ya porque no quisiese aparecer como cómplice en los actos del jefe político que provocaron la providencia del general, ya porque temiese reprobando la conducta de Valdés indisponerse con Espartero, íntimo amigo suyo, y esto es lo más verosímil, porque en España a los militares no se les desaira comúnmente. No es esto decir que Valdés no tuviese razón para obrar como lo hizo, pero aunque no la hubiese tenido el gobierno se la hubiera dado, sobre todo en tiempos de guerra en el que el brazo militar es omnipotente y la faja azul no se percibe apenas al lado de la faja colorada...²¹⁹

Poques coses més podem afegir a semblants conclusions que, més enllà dels fets concrets, posaven de manifest molts dels aspectes que portem analitzats i que, en definitiva, no feien sinó confirmar un cop més l'escandalosa fragilitat de l'autoritat civil durant aquests anys en que, per subsistir, havia d'actuar com agent subordinat de l'autoritat militar, sense cap infraestructura política ni administrativa que li possibilités desenvolupar les competències que legament li corresponien.

d.5.- Durant el règim esparterista.

La localització exacta de les situacions excepcionals durant aquest període es força confusa. La confusió tenia, com a mínim, dues fonts: la diferenciació de les situacions excepcionals existents, quina eren les mesures concretes vigents i quines les abolides (estats de guerra o de setge, i els seus continguts concrets), i la diversitat d'autoritats que en un moment donat decretaven una situació excepcional. En posarem dos exemples:

1/ El CP de Barcelona, el comte de Vigo en comunicació al "2 cabo de este Principado" de 17 de juliol de 1840 li anunciava que

...Ha llegado a mí, noticia por diferentes conductos fidedignos que algunos díscolos intentan turbar el reposo público (..) A fin de que por la autoridad de VE puedan adoptarse todas las medidas oportunas y conducentes a evitar tales excesos, me apresuro a ponerlo en su conocimiento, mediante que en el estado de guerra que se halla la provincia (el subratllat és nostre), la conservación del orden público está a cargo de la autoridad superior militar, y al mío sólo avisar oportunamente...²²⁰.

²¹⁹ Panorama español..., vol. IV, Madrid 1842, p. 298-199.

²²⁰ Reproduit a Barcelona en julio de 1840. Sucesos de este período, con un apéndice de los acontecimientos que siguieron hasta el embarque de S.M. la Reina Gobernadora en Valencia. Vindicación razonada del pueblo de Barcelona. Barcelona, Imprenta de José

Cinc dies més tard, el 22 de juliol, era el general Espartero qui implantava l'estat de setge a Barcelona -amb motiu dels fets que després de la "manifestació de les levites" havien culminat amb l'assassinat del reaccionari advocat Francesc Balmas²²¹;

2/ El mateix Espartero, el 4 de desembre de 1842 reafirmava la vigència de l'estat de setge a Barcelona per un temps indefinit, poc després de procedir al bombardeig de la ciutat quan aquesta situació excepcional havia estat decretada el 15 de novembre, dos dies després d'haver-se iniciat els aldarulls als burots del Portal de l'Angel²²².

Aquesta proliferació gairebé indiscriminada ens remet a la potestat de l'autoritat militar (i si disposava del vist-i-plau militar, també de l'autoritat civil: ho veurem en analitzar el mandat de Juan Gutiérrez) per incidir en l'alteració sistemàtica de la legalitat -tot i les limitacions d'aquesta per tal de garantir la seguretat i les llibertats dels ciutadans-: un estat de setge calia omplir-lo de contingut motiu pel qual podia procedir-se a ampliar, modificar i introduir noves disposicions a les ja establertes amb anterioritat la qual cosa produí una permanent situació d'excepcionalitat que tan sols variava en la concreció temporal de les mesures a aplicar.

En principi, podem determinar les següents declaracions, pel que respecte a Barcelona

1/ 22.jul.1840 - 8.mai.1841 (parcialment aixecat 20.nov.1840 amb motiu de les eleccions). En aquesta darrera data:

Tauló 1844, p. 272-273.

²²¹ El ban deia: "Artículo 1: Se declara esta ciudad en estado de sitio. Artículo 2: Se prohíben los vivos y toda voz que tienda a proclamar o a injuriar personas o cosas, sea cualquiera el objeto al que se dirijan...Artículo 4: Desde la publicación de este bando no se permitirá la reunión de personas en grupos o pelotones. Si alguno o algunos apareciesen, serán disueltos por la fuerza armada del Ejército previa la intimidación; en el concepto de que repetida por tercera vez, si no obedeciesen, se verificará la disolución a la fuerza. Artículo 5: Si un grupo o grupos cometiesen algún desacato a la fuerza armada que ordene por primera vez su disolución, o sin que llegue este caso, se procederá a la prisión en el acto de los que incurran en este delito para que sean juzgados. Artículo 6: Para que los contraventores de cualquiera de los artículos de este bando sufran en condigno castigo, como también los que incurran en los delitos de que tratan los Decretos de las Cortes de 17 de abril de 1821 y las Leyes de la Novísima Recopilación sobre tumultos, queda constituida desde el momento de la publicación una comisión militar que instruirá las diligencias absolutamente indispensables para juzgar el crimen que se cometa breve y sumariamente, aplicando las penas señaladas o que crean deben imponerse, consultándose la sentencia con arreglo a la Ordenanza... Reproduit a BALLBE, M., op.cit., Madrid 1983, p. 128-129.

²²² Vegeu RISQUES i CORBELLA, Manel, La insurrecció de Barcelona el novembre de 1842: orígens i desenvolupament, tesi de llicenciatura, UB 1978.

...Barcelona estava sometida a un ambigu estado excepcional, como lo demuestra el hecho de que el ministro de la Guerra, general Chacón, comunica, con una Orden de 8 de mayo, que se retire el restablecimiento del bando publicado en julio del año anterior por el general Espartero, ya que de él "resultaba una pugna constante entre autoridades civiles y militares, y actualmente no se halla la nación en circunstancias como las de entonces" ...²²³

Altre cop la realitat contradeia les voluntats governamentals i parlamentàries ja que el RD., 14.feb.1841 establia una sèrie de normes "para los casos en que proceda la declaración del estado de excepción":

...sólo en los casos en que, real y verdaderamente, se halle sitiado un pueblo por enemigos exteriores o interiores, podrán las autoridades militares declararle en estado de sitio, quedando absolutamente prohibido hacerlo en cualesquiera otras circunstancias bajo las penas que establecen las leyes....²²⁴

2/ El 15 d'octubre de 1841, arran els l'acció que a Barcelona havien desenvolupat les forces progressistes i radicals contra la sublevació moderada, i que havia conduït a la formació de la Junta de Vigilància i a l'enderroc parcial de la Ciutadella -entre d'altres actuacions- fou novament proclamat l'estat excepcional²²⁵.

3/ L'any 1842 Barcelona fou sotmesa a l'estat excepcional el mes de maig²²⁶ i, altre cop, el 15 de novembre de 1842 amb motiu de la insurrecció popular (ja hem dit que fou reafirmat el 4 de desembre per Van Halen) i durà fins el mes de febrer en que fou restablerta la normalitat constitucional amb motiu de les eleccions, i sobre la base de la tranquil.litat pública

²²³ BALLBE, M., op.cit., Madrid 1983, p.131.

²²⁴ Citat a BALLBE, M., op.cit., Madrid 1983, nota 60, p. 129; CRUZ VILLALON, P., op.cit., Madrid 1980, p.343 i FERNANDEZ SEGADO, F., op.cit., Madrid 1977, p. 84. CRUZ VILLALON situa, erròniament, la data del decret al febrer.

²²⁵ PIRALA, A., op.cit., Madrid 1984 (reed.), vol.VI, p. 311-312. A les Corts Olózaga pronuncià un discurs de condemna de la conducta del govern en relació als estats de setge, en rèplica a l'esmena de Mendizábal i Posadas que justificava aquesta disposició i criticava durament l'acció de Barcelona. D.S.C., 4.feb.1842. L'endemà fou Pere Mata qui intervingué criticant durament l'acció governativa (D.S.C., 5.feb.1842). I, finalment, Doménech presentà una esmena contra els estats de setge (D.S.C., 7.feb.1842).

Sobre la Junta de Vigilància i l'enderroc de la Ciutadella, cal esmentar la molt recent aportació de FRADERA, Josep M., Passat i identitat: la Guerra de Successió en la política i la literatura del segle XIX català. Barcelona, Ajuntament 1993.

²²⁶ BALLBE, M., op.cit., Madrid 1983, p.131-132.

existent després de les repressió que seguí al bombardeig de la ciutat²²⁷.

4/ Des del mes de juliol, l'any 1843 fou solcat de situacions excepcionals en la realitat que tingueren una ajustada corresponència jurídica des d'aquell mateix moment el juliol de 1843. En qualsevol cas, les convulsions polítiques superaren en molt la seva traducció jurídica.

Tot i la relativa imprecisió de les dades, la seva simple enumeració és prou representativa tant del grau de conflictivitat i militarització de la vida política barcelonina com del desistiment de l'autoritat civil en l'exercici de les competències d'ordre públic.

Volem senyalar, en darrer lloc, un aspecte que va plantejar-se en aquelles circumstàncies, i que tingué una especial rellevància pel que feia al govern provincial: la unificació dels comandaments polític i militar. Aquest fet ajudaria a explicar un altre dels elements característics del període: l'ocupació militar directe del càrrec civil. Amb la unificació no es procedia al nomenament d'un nou CP sinó que el comandant militar o el mateix capità general assumien directament el càrrec civil: aquest fou el cas, per exemple d'Antonio Seoane que el 22 de desembre de 1842 substituï Antonio Van Halen i es feu càrrec també del govern polític en ser destituït Juan Gutiérrez. A Seoane el rellevaria del càrrec civil Ignasi de LLasera i Esteve coronel secretari de capitania general, amb la qual cosa la separació de les institucions podia esdevenir pura formalitat.

L'amplitud del fenomen de l'unificació dels càrrecs civil i militar va provocar l'obertura d'un interessant "Expediente sobre la comunicacion del Gobierno acerca de la reunión de los mandos político y militar en algunas provincias"²²⁸, que s'iniciava amb una comunicació del govern a les Corts el 17 d'abril de 1841 en que justificava la unificació dels comandaments polític i militar en algunes províncies: a Barcelona s'havia produït el 6 de gener d'aquell any quan el comandant general "2º cabo" s'encarregà del comandament polític (a Madrid el fenomen va tenir lloc poc abans, el 6 de desembre quan el governador militar s'encarregà del govern polític). Paga la pena reproduir la justificació oficial d'aquest fet

...Robustecer la autoridad concentrando su poder, sin exceder en lo mas mínimo los límites legales, y sin apelar a medidas violentas otras veces empleadas, ha sido el principio único a que el Gobierno se ha atenido cuando con fundado motivo pudo creer amenazado el orden público, y elementos había con evidente tendencia a subvertirle en Madrid y en Barcelona(..)

Los ánimos se hallaban agitados: con ahinco constante, y aún ostensiblemente, se procuraba por todos los medios excitar las pasiones, y con distintos pretextos y aún de diversa manera, si bien con un mismo fin, promovíase la discordia, sembrábase la desconfianza y se inculcaba la sedición. Descuido grave hubiera sido del Gobierno e inmensa su responsabilidad si la

²²⁷ Vegeu RISQUES CORBELLA, M., t.II. cit., UB 1978.

²²⁸ A.C.D., s.g., lligall 62/exp.85.

audacia de unos pocos hubiera llegado a turbar el sosiego del mayor número, que ha dado pruebas inequívocas de cordura y de respeto a las leyes, y necesario era por tanto precaverlo con prudencia para obrar, llegado el caso, con prontitud y decisión; más no pensó el Gobierno...²²⁹

Aquesta mesura, informava Cortina, s'havia adoptat també a Guipúscoa, Alaba i Málaga. Posteriorment seria Facundo Infante que hauria de comparèixer a les Corts pel mateix motiu, que justificava ara pels fets d'octubre de 1841: la redacció inicial del comunicat era exactament igual al que havia utilitzat Cortina uns mesos abans

...Inútil sería referir una por una las causas todas que a la vez han influído para hacer uso de la autorización que concede (l'art. 242 de la llei 3.feb.1823) (..) Tan limitado es el número de casos en que la reunión de los mandos ha tenido lugar que la simple enumeración bastará sin duda para justificarla...

A continuació sí que hi havien alguns canvis ja que relacionava els tres casos que s'havien produït (Màlaga, Osca i Córdova) i passava a justificar-los perquè en

...ausencia de sus respectivos Gefes políticos (..) ha sido preciso robustecer la autoridad, concentrando su poder sin exceder en lo más mínimo los límites legales, con el solo objeto de conservar el orden público y de evitar que se repitan los sucesos que han ocurrido en algunos pueblos con motivo de la elección de concejales...²³⁰

4.2.3.- El Govern Polític de Juan Gutiérrez.

Juan Gutiérrez va prendre possessió del càrrec de CP de Barcelona el 24 de desembre de 1841. Les dependències de la institució governativa eren a la Rambla, a l'ex-col·legi del Carme i en aquells moments el personal administratiu el formaven 7 persones: 1 secretari, 3 oficials, 1 auxiliar, 1 encarregat de l'expedició dels documents de protecció i seguretat pública i 1 escrivà²³¹. Es tractava d'una infraestructura força esquifida, i ben representativa de

²²⁹ A.C.D., s.g., lligall 62/exp. 85. Exposició de Manuel Cortina a les Corts, 17.abr.1841.

²³⁰ A.C.D., s.g., lligall 62/exp. 85. Comunicació de Facundo Infante a les Corts, 30.gen.1842. Hi ha també, un interessant escrit de la Diputació de Córdova a 23.gen.1842, en que es queixava que l'autoritat militar hagués assumit el comandament polític de la província ja que era una mesura injustificada puix que la plaça no estava bloquejada ni l'ordre públic alterat; i els petits problemes que s'esdevingueren en alguns municipis amb motiu de les eleccions van ser perfectament reprimits per l'Intendent. La diputació qualificà d'arbitrària la decisió i lamentava la interinitat del govern provincial.

²³¹ Les oficines eren obertes al públic de les 10 a les 14 h. i de les 18 a les 21 h. Juan Crisóstomo Petit era el secretari; Mateo Navarro, José Agustín Núñez i José Bajo els oficials; Ignacio Irigoyen, l'auxiliar; Juan Moreno, l'expedidor de documents de seguretat; i José Cantallops, l'escrivà. Guía de forasteros en Barcelona, judicial, gubernativa,

l'escàs desenvolupament de l'administració civil dins el naixent Estat liberal.

Tres dies després Gutiérrez va dirigir una allocució als barcelonins en la que anunciava el seu programa:

...el verdadero orden, esto es, el legal, es el primer elemento de gobierno, sin el cual no puede existir sociedad alguna (..) El fomento de todos los ramos de la riqueza pública es otro de los deberes que no olvidaré, y especialmente el de la industria; pero antes es necesario dar protección a lo que existe; sin ella sería en vano discurrir medios de mejora. Los barceloneses deben contar, pues, con la protección de sus personas e intereses (..) (finalment, manifestava la seva voluntat d'atendre les necessitats de la Milícia Nacional)...²³²

D'aquesta declaració d'intencions només el manteniment de l'ordre va tenir realització pràctica ja que va passar a primer pla d'una forma gairebé absoluta: tal com ell mateix diria poc després

...En verdad puede llamarse azarosa mi administración, porque me tocó en suerte ensayarme con la disolución de la sociedad de tejedores, compuesta por muchos miles de individuos; asociación que según se hallaba reglamentada amenazaba acabar con la industria de aquel rico país, y la que no era menos perjudicial para los fabricantes que nociva a los mismos individuos que la componían (..) Desde aquella época los acontecimientos desagradables se iban sucediendo y la tranquilidad pública se hallaba sin cesar amenazada. Todos los elementos de disolución social parecían haberse concentrado en aquella hermosa ciudad, y a fuerza de trabajo y energía pudo contenerse en diez meses

administrativa, comercial, artística y fabril, dividida en dos partes. La primera comprende todo lo concerniente a la ciudad de... La segunda comprende todas las profesiones, artes y oficios de Barcelona. Arreglada y coordinada por D.M.L. y D.J.M. Barcelona 1842.

Era pràcticament la mateixa plantilla que trobem a principis de 1841 durant el mandat de Facundo Infante: hi treballaven els mateixos oficials, i havien canviat el secretari i l'escrivà; hi constava a més un cap de comptabilitat (N. Baquel). **Guía de forasteros de Barcelona. Manual de agentes y curiosos. Dáse á luz conforme al estado de esta ciudad en 1841.** Por D.F.L. y D.J.L. y S. Barcelona, Imprenta de D.Manuel Sauri 1841.

El CP tenia un sou anual de 36.000 rals (govern polític de 1a. classe), el secretari cobrava 24.000 rs. i 11.000-10.000 rs. els oficials. Les despeses de secretaria estaven fixades en 18.000 rs. a les que calia afegir una assignació de 12.450 rs. pel ram de seguretat i protecció pública, d'acord amb la plantilla aprovada pel govern l'1.set.1841 (més de la meitat del governs provincials no van impulsar aquest ram: desconeixem la seva amplitud a Barcelona si bé existien, com mínim, comissaris de seguretat i vigilància). Estadística aportada per D.J.C.P., **De los gobiernos políticos y de las intendencias civiles.** Soria 1842 Recordem que el sou d'un capità general havia estat fixat en 120.000 rals anuals.

²³² BOP., 30.des.1841.

el desborde...²³³

Des d'aquesta posició ideològica, va considerar que el seu mandat s'havia de constituir com un mur de contenció del que esdevindria inevitable: l'esclat d'una insurrecció popular d'ampli abast el mes de novembre de 1842.

Gutiérrez s'havia estrenat en el càrrec amb dues mesures de "contenció": la restricció de la llibertat d'impreses a redós de la RO.22.des.1841²³⁴ i la publicació de l'esmentada ordre de dissolució de la Societat de Teixidors²³⁵, mesura aquesta darrera que culminava d'altra banda el procés de distanciament del govern d'Espartero respecte del progressisme barceloní després dels fets d'octubre-novembre de 1841²³⁶. La posició política de Gutiérrez esdevenia així particularment difícil puix que assumia la representació d'un govern que cada cop tenia menys suport social a Barcelona i que veia com li augmentava l'oposició política.

No pot estranyar que l'Ajuntament barceloní sortís en defensa de l'A.T.B. el 13 de gener de 1842²³⁷ i que també posteriorment la Diputació es manifestés en el mateix sentit posant

²³³ GUTIERREZ, Juan, Memoria sobre los acontecimientos que tuvieron lugar en Barcelona el 13 de noviembre de 1842, publicado por..., Madrid, Imprenta de Sánchez 1843, p. 3.

²³⁴ Publicada al BOP., 30.des.1841 (extraordinari) establia una sèrie de restriccions a la llibertat d'impreses: Gutiérrez determinà que els promotors fiscals s'encarraguessin de denunciar els escrits pertorbadors i fixava una multa de 500 rs. als qui no lliuressin un exemplar dels periòdics que es publicaven al CP i al fiscal.

²³⁵ L'Associació de Teixidors de Barcelona (A.T.B.) fou creada el 6 de maig de 1840. Reglamentada com a societat de beneficència i d'ajuda mútua pels treballadors sense feina, comptava l'any 1842 amb uns 50.000 associats. FONTANA valorà la creació d'aquesta associació com la culminació de ...una etapa en la formació del movimiento obrero español...; el descubrimiento del sindicalismo moderno... Cambio económico y actitudes políticas en la España del siglo XIX, Barcelona 1973, p.93.

²³⁶ Com a conseqüència del pronunciament moderat de l'octubre de 1841 els progressistes barcelonins havien creat una Junta de Vigilància davant la situació. El pronunciament va fracassar a Barcelona i, més tard, també arreu de l'Estat. Durant la vigència de la Junta els progressistes van impulsar una sèrie de mesures que després el govern va anul·lar. Aquesta anul·lació fou acompanyada de la suspensió dels regidors de l'Ajuntament barceloní, de la reprobació de l'enderroc parcial de la Ciutadella que s'havia iniciat i de la declaració de l'estat de setge. La darrera de les mesures adoptades fou la suspensió de l'A.T.B.: l'ordre de dissolució era del 9 de desembre de 1841. Gutiérrez va publicar-la el 4 de gener de 1842.

²³⁷ L'Ajuntament va adreçar una "Exposición" a Espartero el 13 de gener de 1842 en la que defensava l'A.T.B. i valorava la seva importància en l'atenció als obrers sense feina, als quals proporcionava subsidis. El la situació de crisi fabril la dissolució de l'A.T.B. podia tenir conseqüències molt negatives per a la tranquil·litat pública puix que comportaria que ...se llenarán las calles de numerosos necesitados... <<Diario de Barcelona>> 17.gen.1842.

especial émfasi en el deteriorament de la situació política, i proposant entre d'altres coses, que fossin rearmats els tres batallons de la Milícia Nacional desarmats arran els fets d'octubre de 1841²³⁸.

La pressió de les corporacions barcelonines va tenir un cert ressó puix que poc després Juan Gutiérrez va comunicar-los-hi que el govern accedia al rearmament dels batallons de la Milícia (que s'iniciaria el dia 18 de març) i tornava a legalitzar l'Associació de Teixidors per RO.4.abr.1842²³⁹; el que no estava clar era si aquestes decisions representaven un canvi en la sensibilitat i/o actuació polítiques del règim o quedaven tan sols a nivell molt conjuntural, d'intent d'aproximació, sense més continuïtat. En aquesta perspectiva, la presentació dels projectes de llei sobre l'organització i les atribucions dels ajuntaments, de les diputacions i dels governs polítics a les Corts i al Senat entre el març i el maig de 1842 - i que contemplaven la disminució de les atribucions i de la representativitat dels organismes municipal i provincial, i que tenien un clar contingut centralitzador i jeràrquic- van provocar una generalitzada crítica de les institucions barcelonines i de totes les forces polítiques - òbviament també dels progressistes-, la qual cosa tendia a confirmar la incapacitat o manca de voluntat política d'un règim més entestat a mantenir la seva autoritat que a dotar-se de base social²⁴⁰.

D'aquesta manera l'aïllament de l'esparterisme a Barcelona era un fet; i el cap polític Juan Gutiérrez contribuï a reforçar-lo amb una actitud política més propera als comportaments castrenses que a un exercici político-governatiu corresponent a una institució d'un Estat liberal-constitucional. Ben aviat Gutiérrez va guanyar-se l'animadversió de la Milícia ciutadana quan li mostrà obertament la seva desconfiança en acudir preferentment a l'exèrcit per a controlar uns aldarulls poc importants que s'havien produït a finals d'abril, a la sortida

²³⁸ Completava la petició de la Diputació el retorn dels regidors suspesos i que continués l'enderroc de la Ciutadella. "Exposición" de la Diputació de Barcelona al general Espartero. A.D.B., LLibre d'actes, 14.feb.1842.

²³⁹ Gutiérrez va publicar-la al BOP. 16.abr.1842, demanant que se li presentés el reglament del funcionament de la societat.

²⁴⁰ Des de mitjan abril, les corporacions barcelonines van manifestar-se contra aquests projectes i J.A. Llinás va llegir a les Corts el 13.mai.1842 les exposicions que en aquest sentit havien redactat l'ajuntament i la diputació. Just abans d'iniciar-se la seva discussió al Senat el 13.mai, van redactar-se noves exposicions de la diputació (5.mai, contra la llei d'ajuntaments; i 7.mai. contra la de diputacions); i poc després de l'ajuntament. Així en la Exposición que con fecha 21 de mayo elevó a las Cortes el Escelentísimo Ayuntamiento de Barcelona, es qualifiquen aquests projectes de ...injustos (..) ominosos...(i que) sancionándolos en seguida desaparecerán en consecuencia de España las corporaciones populares (..) Ha reprobado ya esta corporación altamente constitucional el proyecto de ley de ayuntamientos; reprueba ahora con todas sus fuerzas el de Diputaciones provinciales y Gefes Políticos, porque el espíritu popular de nuestro código no consiente de ningun modo esas orgánicas leyes... <<Diario de Barcelona>> 9.jun.1842.

del Teatre Principal a la Rambla²⁴¹. Tampoc no va mostrar cap interès per plantejar o cercar solucions -ni que fossin molt parcials- a la crisi industrial, que havia comportat un significatiu augment de l'atur durant aquells mesos, o per les repercussions dels constants rumors sobre les intencions del govern de rectificar la vigent política proteccionista²⁴².

Les dues línies d'actuació més significatives -i recurrents- de Gutiérrez fins a l'esclat de la insurrecció del mes de novembre foren el seu zel contra la premsa de l'oposició i contra les activitats republicanes; i l'atenció constant a dues problemàtiques vinculades a les necessitats i acció de l'exèrcit: el repartiment i formació de les lleves militars i la lluita contra els "latro-facciosos", tot esmerçant-se en deixar ben clar que ell era l'autoritat governativa superior dels alcaldes de la província i que aquest havien d'actuar sota les seves prescripcions. No fou l'atenció a aquestes prioritats el que permetria aminorar la progressiva contestació al règim²⁴³.

1/ En el primer aspecte, ja amb data 4 de març va adreçar-se a l'alcalde de Barcelona perquè actués enèrgicament contra els republicans:

...Ha llegado a mi noticia que varias cuadrillas de hombres y muchachos van por la noche recorriendo las calles cantando canciones republicanas (..) no puedo menos de llamar la atención de V.S. para que dicte sus disposiciones a fin de que sea detenida cualesquiera persona que ande por las calles cantando dichas canciones (..) obscenas...²⁴⁴

Seria pel mes de juny, quan arran les proclames republicanes cridades a la Rambla per grups diversos²⁴⁵ la intervenció de Gutiérrez fou més dràstica: el 21 de juny publicava un

²⁴¹ L'actuació de Gutiérrez va provocar un escrit que duia aquest significatiu títol: El desaire que la M.N. de esta ciudad ha experimentado del señor gefe político D. Juan Gutiérrez, ha dado lugar a que los comandantes de la misma le dirigiesen la siguiente comunicación. <<Diario de Barcelona>> 1.mai.1842 El CP va contestar al mateix diari el 4 de maig, justificant la seva conducta.

El 6 de maig Pere Mata interpelava al govern sobre aquests fets. D.S.C., 6.mai.1842.

²⁴² L'anunci d'un imminent tractat comercial amb Anglaterra i la proposició a les Corts d'un projecte de llei que liquidava el proteccionisme van produir l'alarma i reacció a Barcelona.

²⁴³ El moment culminant fou la crisi ministerial provocada el 28 de maig, quan l'oposició parlamentària triomfà en la proposta de fer una moció de censura al govern. La crisi va incrementar la militarització creixent del règim en encarregar Espartero al general Rodil la formació d'un nou govern.

²⁴⁴ Circular de 4.mar.1842.

²⁴⁵ Els fets no arribaren a esdevenir ni aldarulls: comportaren però, detencions entre els republicans, que serien posats en llibertat per decisió del jutge Luis Collantes i Bustamente:

ban, que justificava per

...el escándalo de algunos, que bajo el disfraz de republicanos, alborotan y alarman al vecindario de esta populosa capital no sólo en los cafés y fondas, sino tambien por las calles y plazas públicas. Para cortar de una vez estos abusos...²⁴⁶

en el que prohibia les cançons que ataquessin la monarquia, els drets de la Reina o del Regent i victoregessin un altre cap de l'Estat o a sistemes polítics diferents al vigent (anava molt directament referida a "La Campana"); amenaçava amb la presó als contraventors i anunciava multes de 500 a 1000 rals a les fondes i cafés que incomplissin aquesta norma. Dos dies després publicava una circular en que prohibia els fulls volants, amb multa de 500 rals als venedors i de 1000 rals als impressors²⁴⁷ avançant-se així al posterior decret (lleï aprovada per les Corts) que definia què s'havia d'entendre per periòdic i prohibia la circulació de fulls volants²⁴⁸.

Els destinataris d'aquestes mesures no foren només els republicans²⁴⁹ sinó també el bel.ligerant full volant/periòdic moderat "El Papagayo" de Nicasi Milà de la Roca²⁵⁰, imprès per Pere Trullàs: ja abans de la circular de 23 de juny, Gutiérrez imposà sengles multes de 1000 rals a Trullàs per l'edició dels fulls corresponents els dies 3 i 5 de juny amb l'enunciat "El loro tiene pico". L'impressor va rebutjar les multes (8.jun) i el jurat d'imprensa li donà la raó en dictaminar que no hi havia motiu per a la formació de causa. Gutiérrez, molt sensible a les caricatures i ironies de que era objecte des d'aquesta publicació, insistí en la seva persecució i el 15 de juny envià el comissari de Protecció i Seguretat Pública Felipe Salazar amb ordre d'incautar tots els exemplars dipositats a la impremta. La protesta dels afectats va ser immediata, denunciant que l'acció era il.legal perquè s'havia realitzat sense cap autorització judicial i només amb ordre del CP; la resposta de Gutiérrez consistí en enviar novament els funcionaris de seguretat a precintat la impremta: un petit aldarull fou suficient perquè no es pogués dur a cap l'ordre governativa. Poques hores després Gutiérrez reclamà

aquest veredicte provocaria irades reaccions de les institucions barcelonines i del CP.

²⁴⁶ BOP., 23.jun.1842 (extraordinari).

²⁴⁷ Suplement al BOP., 25.jun.1842. La classificació de full volant arribava a tot imprès de fins a 6 ...pliegos de impresión de la marca del sellado, no se hayan sugetado previamente a lo que la ley ordena sobre la materia...

²⁴⁸ RD. 3.agt.1842, BOP., 17.agt.1842: ...Se entenderá por periódico para los efectos legales todo impreso que se publique en época y en plazos determinados e indeterminados, con nombre o sin él, y no esceda de 6 pliegos de la marca del papel sellado...

²⁴⁹ El 22.jun.1842 havia sortit "El Republicano" com full volant. Es transformà en diari l'1 d'octubre de 1842.

²⁵⁰ Sobre l'activitat d'aquest singular personatge hi ha una interessant monografia d'OLLE i ROMEU, J.M., Milà de la Roca, escriptor i activista contrarrevolucionari, 1840-1843. Barcelona, Rafael Dalmau 1973.

i obtingué el suport militar per a fer-la efectiva.

L'endemà dia 16 va formar-se un jurat, a iniciativa de l'alcalde Josep M. Freixas per determinar si "El Papagayo" era o no culpable de l'acusació de publicar-se sense requisits legals i si l'article "Cuatro verdades al pueblo" publicat els dies 13 i 15 de juny tenia el contingut sediciós que li atribuïa el CP. El jurat va dictar, per unanimitat, sentència favorable al periòdic el 17 de juny: va desestimar les acusacions i obligà al CP a retornar els exemplars incautats i a aixecar l'embargament que pesava sobre la impremta. El mateix dia la resolució fou tramesa a Gutiérrez²⁵¹ qui l'endemà dia 18 envià un ofici a l'impressor on li comunicava

...(que) Prèvia la entrega en Tesorería de los cinco mil reales en que este interesado ha sido declarado incurso, se le dejará expedita la puerta del local para poder entrar donde se halla la imprenta, y de lo contrario permanecerá en tal estado hasta la resolución del Gobierno de SM. como igualmente queda sujeto a la misma decisión de los ejemplares puestos en depósito...

motiu pel qual l'articulista es queixava que l'ordre

...nos ha sorprendido, tanto por anular con él la ley vigente de imprentas votada por las Cortes y sancionada por SM. cuanto nos consta positivamente que habiendo acudido dicho Sr. Gutiérrez al Juez de 1a. instancia, Sr. de Cuenca, para que nos hiciese efectivas dichas multas, le devolvió aquel íntegro magistrado el expediente por no encontrar en él fundado motivo para llevarlas á cabo...²⁵²

Gutiérrez continuà el pols i, durant la matinada del dia 19, procedí a registrar el domicili particular de Milà de la Roca acompanyat del secretari del govern provincial, del comissari de seguretat i de diversa força de "serenos": hi confiscà els impressos que hi trobà. Deu dies després <<El Papagayo>> sortia al carrer com periòdic legalment habilitat per un jurat i el 29 de juny de 1842 n'apareixia el primer número. No pot estranyar que des llavors fos un dels més implacables crítics de les decisions del CP, denunciant sense embuts les multes que també i sistemàticament anaven a parar a <<El Republicano>>.

Era evident que el tarannà autoritari palesat per Gutiérrez en totes aquestes actuacions reposaven en dos suports essencials: el propi govern i el capità general Antonio Van-Halen. Mai des d'aquests àmbits va ploure cap crítica a l'acció del CP ans al contrari ambdós tendiren a aixoplugar-la, la qual cosa no era igualment aplicable als progressistes barcelonins cada cop més distanciat del govern i, com a causa i conseqüència, del CP.

El conflicte amb la premsa presentava a Barcelona, dues dimensions superposades i estretament relacionades: d'una banda la política general de l'esparterisme cada cop més dura

²⁵¹ <<El Papagayo>> 19.jun.1842.

²⁵² <<El Papagayo>> 22.jun.1842.

envers la premsa -i que culminà amb la RO.16.set.1842²⁵³-, política que en bona part era una resposta a la situació de Barcelona; i, de l'altra, l'acció concreta d'un delegat governatiu que esdevenia capdavanter en la persecució de la premsa no governamental i en aquest sentit, s'avançava a actuacions que serien practicades pel règim. No podia estranyar la valoració que feia l'anònim autor -exiliat arran la repressió que seguí a la insurrecció de 1842- d'un interessant fulletó publicat a Perpinyà a finals d'aquell any sobre aquests comportaments

...No es este el lugar de mencionar una por una las infracciones continuas de las leyes fundamentales en todas las provincias de la Monarquía, la arbitrariedad y la insolencia de la mayor parte de los Gefes políticos, la tiranía insultante y brutal de algunos Comandantes generales, contra cuyos desmanes, premeditados ensayos del despotismo del sable, en vano era clamar por medio de la prensa periódica, inútil excitar la indignación, la execración pública...²⁵⁴

Com veurem més endavant, l'autoritarisme que havia galejat Gutiérrez en la seva actuació envers la premsa, va contribuir de forma decisiva a desencadenar la insurrecció popular del 15 de novembre a Barcelona.

2/ Respecte les problemàtiques vinculades a les necessitats i acció de l'exèrcit, només apuntarem dos aspectes: d'una banda el seu deseiximent constituïa un dels principals vincles entre capitania i govern polític per tal d'acoblar una acció harmònica entre ambdúes institucions; de l'altra, en la seva resolució, Juan Gutiérrez va mostrar el mateix tarannà autoritari que havia exhibit en la seva relació amb la premsa.

Assentats aquests dos elements, la fogositat del CP en la realització del repartiment i formació de les lleves militars i en estimular la lluita contra els "latro-facciosos", era un aval important per tal d'aconseguir el suport del capità general Van Halen, tal i com es mostrà en diverses ocasions (per exemple amb motiu dels aldarulls a la sortida del Teatre Principal, en l'acció contra "El Papagayo" o en la intervenció de Van Halen en els fets que s'iniciaren el

²⁵³ Comunicada als barcelonins per Gutiérrez en circular de 26.set., BOP., 4.oct.1842. En ella el govern denunciava la premsa com el mitjà que utilitzaven els enemics de l'Estat per a la realització de llurs projectes subversius a través de les crides a la insurrecció i l'anarquia, del combat contra el principi monàrquic, dels insults i de la falta de respecte personal, d'immiscir-se en la vida privada, i de la vulneració permanent de la moral i de la decència), reclamava el compliment estricte de les prescripcions establertes a l'art. 12 de la llei de 17.oct.1837 i criticava als funcionaris que utilitzaven la premsa com a mitjà de resposta política.

Aquesta RO. fou un dels motius desencadenants de la declaració de la premsa independent, que suscriviren la gran majoria dels diaris no només catalans sinó de la resta de l'Estat el 30 d'octubre de 1842 i que constituí una de les fites més importants d'oposició generalitzada al règim.

²⁵⁴ Reseña histórico-crítica de los acontecimientos de Barcelona de Noviembre de 1842. Con reflexiones que sirven para dilucidar su naturaleza, dentro y fuera del lugar de conflicto y para ilustrar a la opinión pública acerca de las causas que los promovieron, por un espatriado. Perpinyà, Impremta J.-B. Alzine 1842, p. 4.

13 de novembre).

Aquests àmbits d'actuació eren possiblement, uns condicionants determinants de l'exercici del càrrec, al mateix temps que esdevenien element de justificació oficial i de sancionament de l'acció governativa al servei dels interessos de la capitania general: aquesta dimensió però, no fou privativa -ja n'hem parlat anteriorment- del mandat de Gutiérrez²⁵⁵. D'alguna forma, que el CP de Barcelona -on encara s'expressaven les darreres seqüèl·les de la guerra- desenvolupés tasques vinculades a les necessitats de l'exèrcit era plat obligat i condició indispensable de la seva subsistència política i governativa.

En l'altre aspecte senyalat, aquest actuació era un mitjà pel qual el CP feia tangible la seva posició eminent damunt els ajuntaments, tant en la seva condició d'autoritat governativa superior com a través de la diputació: Gutiérrez no va negligir cap d'aquestes dues vessants. Sense entrar en una enumeració exhaustiva de les disposicions adoptades, des de l'11 de gener podem patentitzar la constant emissió d'ordres i circulars de Gutiérrez als ajuntaments amenaçant-los amb la imposició de multes i penalitzacions diverses si s'endarrerien, negligien o no complien en l'elaboració del padró municipal perquè el govern pogués procedir al repartiment dels contingents (multa de 1000 rs. als alcaldes)²⁵⁶ o en la seva presentació²⁵⁷ o en el sorteig de les lleves²⁵⁸, en actuar contra els "latro-facciosos"²⁵⁹ etc. En aquest àmbit assolí una especial importància la seva condició de president de la diputació i es feia del tot evident el seu caràcter d'agent d'un govern que impulsava un règim fèrriment centralitzat.

Respecte de la insurrecció que s'originà arran el conflicte als burots de la porta de l'Àngel el diumenge 13 de novembre i que degenerà en intervenció violenta de la tropa contra els grups que s'havien format hores després a la plaça Sant Jaume, hem de constatar que la

²⁵⁵ Tampoc no hem de negligir la importància d'aquestes comeses de cara al desenvolupament del fort caràcter centralista de l'Estat liberal espanyol.

²⁵⁶ RO., 28.gen, transcrita a 18.feb, reiterada en circular de 19.març (BOP., 22.mar.1842).

²⁵⁷ O., 11.gen.1842, BOP., 12.gen.1842. Posteriorment, també com a president de la Diputació, donant en termini d'un mes per a fer efectiva aquesta presentació, amb l'amenaça de multa de 1000 rs. en cas d'incompliment, BOP., 11.jun.1842.

²⁵⁸ Junt a la multa s'amenaçava en aquest cas en obrir causa criminal contra els regidors. Circular 22.oct., BOP., 27.oct.1842.

²⁵⁹ ...la escandalosíssima conducta de la mayor parte de los alcaldes constitucionales de los pueblos de esta provincia que no correspondiendo a la confianza que les han dispensado sus convecinos y les impone su destino, dejan de coadyuvar a tan importante objeto, dando lugar a quejas que se repiten por las autoridades miliotares...: aquesta conducta era la negligència dels alcaldes a l'hora de denunciar l'aparició de partides de "latro-facciosos" en les respectives demarcacions. Circular de 6.abr.1842 de Juan Gutiérrez als alcaldes. D'és després, en una nova circular amenacà amb portar als tribunals i amb penes de presó als alcaldes que continuessin en semblant actitud. BOP., 18.abr.1842.

responsabilitat directa de la intervenció militar fou del cap polític²⁶⁰; el mateix Gutiérrez explicà com va reclamar el concurs de la tropa, que el governador militar posà a les seves ordres, i com fou d'ell la decissió d'ocupar militarment la plaça Sant Jaume²⁶¹. La mesura, desproporcionada en comparació a la rellevància dels fets, fou seguida de l'actuació contra el tercer batalló de la Milícia (de tendència republicana i democràtica) i de la detenció dels redactors d'"El Republicano" (tots ells milicians), als que va acusar directament d'haver instigat els aldarulls. L'endemà Gutiérrez va continuar auxiliant-se de l'exèrcit per a mantenir la calma tensa que vivia la ciutat i per reforçar la seva ferma negativa a alliberar els detinguts²⁶² malgrat les insistents peticions de la Milícia al respecte i de les gestions de l'alcalde, que fins i tot li va garantir el cessament dels conflictes si s'adoptava aquesta mesura; ambdós fets van augmentar la crispació i van conduir a polaritzar la situació: d'una banda la Milícia Nacional, que s'erigia en la dipositària del descontent urbà²⁶³, i de l'altra l'exèrcit, que esdevenia el suport emblemàtic de les autoritats estatals.

Fou suficient que pel matí del dimarts 15 uns soldats saquegessin unes botigues al carrer de l'Argenteria perquè el conflicte -fins llavors protagonitzat essencialment per la força miliciària i l'exèrcit- esdevingués un moviment popular d'ampli abast, davant el qual prendre la iniciativa el Capità General Antonio Van-Halen prèvia la declaració de l'estat de setge; des d'aquell moment l'autoritat civil va passar a un segon terme, a redós de l'autoritat militar. Segons explica Gutiérrez la iniciativa de declarar la ciutat en estat de setge va partir d'ell -que ja havia exposat aquesta eventualitat als comandants de la milícia quan va reunir-los el dia 14 i els manifestà que

...primero pasaría la milicia sobre mi cadáver...

abans que no alliberés els detinguts²⁶⁴- davant l'enfrontament armat a la ciutat

²⁶⁰ Per a una anàlisi força exhaustiva d'aquests fets, ens remetim a la nostra tesi de llicenciatura ja citada, U.B. 1978; i també RISQUES CORBELLA, M., La insurrecció de Barcelona pel novembre de 1842. La seva dinàmica social, a <<Recerques>> 10, Barcelona 1980, p. 93-112.

²⁶¹ GUTIERREZ, J., op. cit., Madrid 1843, p. 4 i ss.

²⁶² GUTIERREZ, Juan, op. cit., Madrid 1843, explica així la seva negativa ...había un empeño formal en que se pusieran los presos en libertad. A esta escigencia criminal me opuse terminantemente, manifestando que primero pasaría la milicia sobre mi cadáver, que yo cometiese un acto de debilidad; porque quedando impune el delito serían holladas y despreciadas las leyes..., p. 13.

²⁶³ Immediatament les reivindicacions van anar més enllà de les peticions de llibertat pels detinguts i van traduir-se en la reclamació del'abolició de les lleves, etc.

²⁶⁴ Explica com va reunir els comandants de la milícia als quals digué que la milícia es trobava en un greu error i que ...no les consideraba sino como hombres seducidos y engañados por malvados que bajo el velo de la democracia o república lo que intentaba era trastornar el estado, y cambiar de situación (..) Concluí diciéndoles que sino obedecían a la

...A pocos instantes de roto el fuego (..) creí mi deber, como necesidad imprescindible, dejar en plena libertad al capitán general declarando la ciudad en estado de sitio.

Para llenar esta formalidad me ausenté del general, pasé a mi casa que estaba inmediata y (..) subí a mi despacho a redactar aquella declaracion. A mi vuelta que fue instantánea (va reunir-se amb Van Halen) sin otra formalidad le manifesté que la ciudad quedaba declarada en estado de sitio; y conforme á esta declaración, obró desde entonces la autoridad militar...²⁶⁵

El 3 de desembre Barcelona va ésser bombardejada en presència del mateix Espartero - que s'havia desplaçat expressament des de Madrid malgrat les queixes de les Corts al viatge-, i ocupada militarment, i fou objecte d'un càstig que pretenia ésser "exemplar". Gutiérrez va justificar el bombardeig per causa de la revifalla revolucionària que va produir-se a la ciutat el dia anterior com a conseqüència, segons ell, del retorn a la ciutat d'alguns dels principals dirigents de la desapareguda Junta popular la presència dels quals hauria estimulat la "revolució" en uns moments en que semblava factible la rendició sense condicions dels bullangosos: Gutiérrez, en l'informe que envià al ministeri de la Governació el mateix dia 3, mentre estaven caient les bombes, acusava directament al cònsul francès Ferdinand de Lesseps d'haver permès el retorn d'aquells dirigents i així doncs, de ser el responsable que les autoritats espanyoles s'haguessin vist obligades a bombardejar Barcelona. Hem analitzat minuciosament en un altre lloc, la falsedat de la versió de Gutiérrez i de com Lesseps no tingué en absolut, cap responsabilitat d'un bombardeig la decisió del qual havia estat presa amb tota determinació per les autoritats (amb Espartero al davant) que havien bloquejat qualsevol possibilitat de sortida conciliadora al conflicte²⁶⁶. Gutiérrez assumia així, un protagonisme important pel que feia també a la justificació política de la decisió de les

autoridad, resistiendo con las armas en la mano, tendría el sentimiento de declarar la ciudad en estado de sitio; por lo que darían una triste prueba a la nación, de que Barcelona no podía ser gobernada por leyes excepcionales..., op.cit. Madrid 1843, p. 13.

En acabar la reunió, Gutiérrez lliurà un ban als comandants de la milícia en que prohibia la reunió de milicians armats sense autorització pertinent (art. 1), responsabilitzava de qualsevol reunió als comandants (art.2), anunciava l'arrest immediat de tota persona armada que no estigués autoritzada (art.3) i prohibia ...la reunió de más de diez individuos en las plazas y calles públicas... (art.4) Allà on era publicat el ban, instantàniament era arrencat. Vide RISQUES CORBELLA, M., t.ll., UB 1978, p.21 i ss.

²⁶⁵ GUTIERREZ,J., op.cit., Madrid 1843, p. 15. Van Halen confirma la iniciativa del cap polític a l'hora de decretar l'estat de setge: vide VAN HALEN, A., Diario razonado de los acontecimientos que tu ieron lugar en Barcelona desde el 13 de noviembre al 22 de diciembre del año de 1842. Publicado por..., Madrid 1843, p. 22 i ss. Hem de subratllar la total manca de formalitats que requeria la redacció d'un ban decretant l'estat de setge.

²⁶⁶ Vegeu la segona part de la nostra tesi de llicenciatura, U.B. 1978, on analitzem el comportament de Lesseps durant la insurrecció i on mostrem com el cònsul francès no va tenir cap responsabilitat en aquest fet. Així mateix, podem també desmentir com cap dirigent significatiu de la Junta popular retornà a Barcelona aquell dia.

autoritats superiors.

En qualsevol cas, semblant paper no fou obstacle perquè Gutiérrez cessés com CP el 24 de desembre i fós substituït per Antonio Seoane, el nou Capità General. Mesos després en el fulletó que va publicar a Madrid en justificació i reivindicació de la seva conducta durant aquelles jornades:

...encargado por las leyes de la tranquilidad y el orden público de la capital, sobre mí recae exclusivamente y no quiero compartir con otro la responsabilidad de las medidas adoptadas desde el momento que se dejó sentir la revolución (el diumenge dia 13 segons ell) hasta el primer disparo, en que quedó la ciudad declarada en estado de sitio y mi autoridad refundida en la del Capitán General...²⁶⁷

Una comissió parlamentària va encarregar-se d'investigar la seva actuació durant aquest període i qualificà la seva conducta d'inconstitucional. Era obvi, que amb el seu autoritarisme i constant intransigència va contribuir àmpliament a transformar uns aldarulls en insurrecció popular.

Abans però d'aquest veredict, el govern esparterista l'havia anomenat Administrador de Correus a La Havana, en recompensa pels seus serveis, donant satisfacció així a les seves lamentacions

...(que) la gefatura de Barcelona me ha valido una enfermedad de cuatro meses, a fuerza de disgustos: correr el peligro de mi vida y de mi familia mil veces: perder la miserable suma de ciento veinte y cuatro mil ochocientos reales (la seva casa havia estat saquejada i robada durant la revolta) etc...²⁶⁸

El nomenament mai no va arribar a fer-se efectiu puix que poc després de la caiguda d'Espartero, el nou govern progressista va invalidar-lo: segons el mateix Gutiérrez la responsabilitat d'aquesta decisió requeria en la comissió parlamentària que havia portat a terme la investigació sobre la seva actuació i que, no contenta amb el veredict emès, pretenia ara

...paliar la reprobación de la rebelión con denunciar las autoridades al gobierno, pidiendo les forme causa y al mismo tiempo que se le quite al ex-gefe político su nuevo destino...²⁶⁹

Espartero tornaria a comptar amb ell més endavant, durant el bienni 1854-1856, nomenant-lo altre cop governador civil: primer de València i després de La Corunya.

²⁶⁷ GUTIERREZ, J., op. cit., Madrid 1843, p. 4.

²⁶⁸ GUTIERREZ, J., op.cit., Madrid 143, p. 27.

²⁶⁹ GUTIERREZ, J., op. cit., Madrid 1843, p. 29.